

Maria Silvennoinen

Suunnittelija vallankäyttäjänä

Osallistavaa suunnittelua
intersektionaalisen feminismin
näkökulmasta

Lapin yliopisto

Graafinen suunnittelu

Pro gradu -tutkielma

2019

Tiivistelmä

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Suunnittelija vallankäyttäjänä - Osallistavaa suunnittelua intersektionaalisen feminismin näkökulmasta

Tekijä: Maria Silvennoinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Graafinen suunnittelu

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 59 + 1 liite

Vuosi: 2019

Kuten kaiken muotoilun, on graafisen suunnittelijan rooli tunnustettu entistä merkittävämmäksi tilanteissa, joissa pyritään ymmärtämään yhteiskunnallisia ilmiöitä ja vaikuttamaan niihin. Kun keväällä 2016 Suomessa puhuttiin pakolaiskriisistä ja maahanmuuttajien kotouttamisesta, mietin, kuinka viestintää pitäisi suunnitella projektiin liittyessä turvapaikanhakijoiden kaltainen tuntematon kohderyhmä. Globalisoituvassa maailmassa monikulttuurista viestintää on lähestytty usein osallistavan suunnittelun avulla. Koska suunnittelijalla on työssään valtaa tehdä valintoja muiden puolesta, vaatii erilaisuuden kohtaaminen taitoa tunnistaa oman position tuottamat näkökulmat ja vinoumat sekä niiden vaikutuksen.

Tutkielmassani tutkin autoetnografian keinoin, kuinka suunnittelija käyttää valtaa osallistavan suunnittelun prosessissa ja kuinka sitä voi käyttää vastuullisesti. Lisäksi selvitän, millaisia valmiuksia suunnittelija tarvitsee tässä onnistuakseen. Tutkimuksen tapauksena järjestän kaksi työpajaa suomea opiskelevan ryhmän kanssa, joka koostuu turvapaikanhakijoista tai vastikään turvapaikan saaneista naisista. Tapaukseen liittyvä kielikurssi on osa PROMEQ-hanketta, joka pyrkii edistämään terveyttä ja hyvinvointia kansalaislähtöisesti, kaventamalla eriarvoisuutta valituissa kohderyhmissä.

Työn tuloksena muodostan ehdotuksen intersektionaalisen osallistavan suunnittelun prosessista, jossa kiinnitetään huomiota suunnittelijan vallankäyttöön, eri osapuolten asemaan yhteiskunnassa sekä erilaisuuden synnyttämiin jännitteisiin. Tässä työskentelyä edeltää laajempi eettinen pohdinta toiminnan oikeutuksesta, omasta etuoikeudesta sekä toiseudesta. Suunnittelun menetelmävalinnoilla pyritään tukemaan osallistujien toimijuutta ja kiinnittämään huomiota työpajan sisäiseen valta-asetelmaan. Työpajan käytännön toteutuksessa keskitytään luottamuksen rakentamiseen, yhteisten sopimusten merkitykseen sekä suunnittelijan auktoriteettiaseman purkamiseen. Työskentelyn onnistumiseen vaikuttavat lisäksi suunnittelijan henkilökohtaiset ominaisuudet kuten oma asenne ja sosiaaliset taidot, joita käsitellään tulosten viimeisessä luvussa. Työn tulokset tuovat ymmärrystä osallistavien menetelmien käytöstä monikulttuurisessa kontekstissa sekä tavoista, joilla suunnittelija voi huomioida eettisiä näkökulmia silloin, kun suunnitteluun liittyy marginalisoitu ryhmä.

Avainsanat:

graafinen suunnittelu, osallistava suunnittelu, intersektionaalinen feminismi, monikulttuurisuus, inklusiivisuus

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Aiempia tutkimuksia	2
1.2 Tutkimuksen tavoite	5
2. Tutkimuksen toteutus	6
2.1 Etnografinen tapaustutkimus	6
2.2 Tutkijapositio	7
2.3 Aineisto	8
2.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi	10
3. Suunnittelijan valta osallistavassa suunnittelussa	12
3.1 Symbolinen väkivalta	13
3.2 Intersektionaalinen feminismi	13
3.3 Inklusiivisuus	14
3.4 Osallistava suunnittelu	15
3.5 Suunnitteluprosessi	16
4. Osallistavat työpajat suomea opiskelevien maahanmuuttajanaisten kanssa	18
4.1 Työpaja I: tutustumista	20
4.2 Työpaja II: validointia ja testausta	24
5. Eettinen pohdinta huolellisen valmistautumisen keskiössä	28
5.1 Toiminnan oikeutus	29
5.2 Oman etuoikeuden tunnistaminen	31
5.3 Toiseus	33
6. Menetelmävalinnat valta-asetelman määrittäjänä	36
6.1 Toimijuuden tukeminen	36
6.2 Sisäinen valta-asetelma	40
7. Huolellinen fasilitointi rakentaa luottamusta	43
7.1 Luottamuksen rakentaminen	44
7.2 Yhteiset sopimukset lisäävät turvallisuuden tunnetta	45
7.3 Auktoriteettiaseman purkaminen rentouttaa tunnelmaa	47
8. Sopeutuminen yllättäviin tilanteisiin onnistumisen edellytyksenä	48
8.1 Oma asenne	49
8.2 Sosiaaliset taidot	50
9. Pohdinta	54
10. Tutkimuksen yhteenveto ja arviointi	58
Kuvaluettelo	60
Lähteet	61
Liitteet	67

1. Johdanto

Suunnittelijoiden keskuudessa on havaittavissa kasvavaa mielenkiintoa käydä yhteiskunnan haastavien ongelmien kimppuun muotoilun keinoin. Kriittisyys ja muutokset ovat taiteeseen ja kulttuuriin kytkeytyvälle muotoilualalle tyypillisiä, mutta tällä kertaa liikehdintä erottuu edeltäjistään kiinnittämällä entistä useammin huomiota kysymyksiin luokasta, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta ja rodusta. Liikkeellä on kulttuurin asiantuntijat, joilla on halu asettua vahvistamaan ja lisäämään yhteiskunnallista vaikuttamista siellä, mistä se on aiemmin eväty.¹ Viktor Papanek, *The first things first* -manifesti vuodelta 1964² sekä sen uusinta vuosituhatosen vaihteesta³ ovat käynnistäneet aalloittain kasvavaa liikehdintää, minkä seurauksena vastuullisuus on alettu kokea muotoilijan jopa yhdeksi tärkeimmistä osaamisalueista. Aalto-yliopiston graafisen suunnittelun koulutusohjelman REsolutions-julkaisussa Anc Ciechanowicz kuvaa graafisen suunnittelijan roolin kehitystä teknisestä osaajasta asiantuntijaksi, ja summaa ammattitaidon sisältävän tänä päivänä sekä kriittistä ajattelua että yhä laajempaa kiinnostusta maailmaa ja sen tilannetta kohtaan.⁴

Uudenlaiselle suunnittelija-muotoilijalle on määritelty kuusi roolia (vapaasti käännettynä): ajattelun fasilitoija, sidosryhmien välinen mediaattori, tutkimisen koordinoija, aineettoman visualisoija, monimutkaisten kokonaisuuksien hahmottaja sekä arvontuottaja.⁵ Nämä roolit ovat hyvin kaukana perinteisesti piirtäjänä tai visualistina mielletyn graafisen suunnittelijan hahmosta, ja kuitenkin yhteisö on tunnistanut ja ottanut nämä uudet roolit omakseen. Samaan aikaan suunnittelijalle käytännön toimeksiannoissa tarjottava design-ongelma on usein vain jäävuoren huippu, kun ongelman todelliset syyt ovat muualla.⁶ Muotoilijoiden roolia muutoksen agentteina täytyy vahvistaa, jotta muotoiluosaamista ymmärretään kaivata maailman vaikeimpien haasteiden ratkomisessa. Vastatakseen tähän tarpeeseen, pitää muotoiluosaamisen kehittyä ja tuottaa uusia työkaluja, joiden avulla monimutkaisiin haasteisiin päästään käsiksi. Ymmärtämällä muotoilun mahdollisuudet vaikuttaa palveluiden luomiseen sekä tuotteiden elinkaariin, voidaan löytää tarttumakohtia, joiden avulla voidaan laajentaa sitä ongelmien kirjoa, mitä muotoilijoille ratkottavaksi tarjotaan.⁷

¹ Stephanie Wilson & Lisa Zamberlan, *Design for an Unknown Future: Amplified Roles for Collaboration, New Design Knowledge, and Creativity* (Design Issues nro. 31, numero 2/2015); Cameron McCarthy ym. *Race, Identity, and Representation in Education* (Routledge International, 2005), s. 28 - 29.

² Ken Garland, *The First Things First Manifesto* (Lontoo, 1964)

³ Jonathan Barnbrook ym., *First things first 2000* (Julkaisussa Eye no. 33, vol. 9, 1999)

⁴ Marjatta Itkonen ym. *Resolutions: responsibility in graphic design* (Aalto University School of Arts, Design and Architecture, Espoo, 2013), s. 10 - 15

⁵ Tom Inns, *Designing for the 21st Century, vol. 2. Interdisciplinary Methods and Findings* (Surrey: Ashgate, 2010)

⁶ Viktor Papanek, *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change* (Academy Chicago, 1985), s. 61

⁷ Aaris Sherin, *Sustainable Thinking. Ethical approaches to design and design management* (Lontoo: Bloomsbury Publishing, 2013), s. 10

⁸ Anneli Tuominen-Halomo, *Sunniva Drake teki kirjastoista maahanmuuttajien olohuoneita – "Vastustus ei minua hetkauta"*. (Länsiväylä 2.3.2017)

Oma haluni vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan heräsi, kun Suomeen oli alkanut virrata turvapaikanhakijoita alkuvuodesta 2016. Rasismi ja ennakkoluulot nostivat rumaa päätään, ja vielä alkuvuonna 2017 keskustelu oli ahdistavaa. Maahanmuuttajille kirjaston ovet avannut Sunniva Drake kuvasi ilmapiiriä seuraavasti:⁸

"Jotain on pahasti vialla, kun 80 prosenttia kansasta on sitä mieltä, että ilmapiiri on ahdistava. Vihapuhe jatkuu siihen asti, kunnes suuri ääni sanoo, että "tämä ei käy"."

⁹ Marja Hannula, *Posiolla paikalliset rakentavat siltaa turvapaikanhakijoiden kanssa keramiikan avulla* (Helsingin sanomat 27.8.2017)

Drake itse on työskennellyt tehdäkseen kirjastoista paikkoja, joissa maahanmuuttajat ja kantaväestö kohtaavat, eikä hän ole ainoa, joka on tarttunut toimeen. Ympäri Suomen on järjestetty erilaisia tempauksia ja toimenpiteitä tulijoiden kotouttamisen edistämiseen ja ennakkoluulojen vähentämiseen, esimerkkinä Päivi Tahkokallion ja Karoliina Vilanderin Keramiikkaa ja ruokaa -työpaja Posiolla, jossa Anu Pentikin myötävaikutuksella tuotiin yhteen paikalliset posiolaiset sekä turvapaikanhakijat keramiikkatöiden ja ruoanlaiton merkeissä.⁹

Halusin purkaa vastakkainasettelua, mutten tiennyt, olisiko minulla henkilökohtaisesti osaamista ja työkaluja erilaisuuden kohtaamiseen. En ole aiemmin ollut kiinnostunut politiikasta, mutta tämä aihe tuntui hyvin poliittiselta ja vaativan syvällisempää perehtymistä. Halusin kuitenkin rakentaa siltoja paikallisväestön ja turvapaikanhakijoiden välille, ja koin että viestinnän helpottamisessa graafisella suunnittelijalla voisi olla rooli.

1.1 Aiempia tutkimuksia

¹⁰ Sherry Yong Chen, *Bilingual Advertising in Melbourne Chinatown* (Journal of International Students. Vol 4, Issue 4. The University of Hong Kong, 2006)

Viestintää monikulttuurisissa ja -kielisissä ympäristöissä on tutkittu paljon erityisesti kielitieteiden näkökulmasta. Visuaalisen kulttuurin näkökulmasta aihe on alkanut kiinnostaa globalisoituvassa maailmassa yhä enemmän. Eri kielten näkymistä monikulttuurisissa tiloissa on tutkinut mm. Chen¹⁰ tutkimuksessaan *Bilingual Advertising in Melbourne Chinatown*, jossa tarkastellaan mm. kylttien erikielisten käännösten merkityksellisen sisällön muuttumista kohderyhmästä riippuen. Median valintoja vähemmistöryhmien käsittelyssä tutkineet Hirji ja Karim kiinnittivät huomiota vähemmistön edustajien määrään mediasisältöjen tuottajina sekä huumorin käyttöön kulttuurienvälisessä viestinnässä.¹¹ Kaupallisessa kontekstissa tutkimusta on tehty erityisesti mainonnan kohdentamisen näkökulmasta,

¹¹ Faiza Hirji & Karim H. Karim, *Race, Ethnicity, and Intercultural Communication* (Canadian Journal of Communication. Toronto, 2009)

jota on tutkinut mm. Holland & Gentry¹² vähemmistöryhmien reaktioiden näkökulmasta sekä Grier & Johnson¹³ koetun kohdentamisen näkökulmasta. Molemmissa tutkimuksissa kiinnitetään huomiota siihen, millä tavalla vähemmistöjä puhutellaan ja millä lailla niihin reagoidaan. Jälkimmäisessä kiinnitetään huomiota siihen, millä tavalla voitaisiin puhutella vähemmistöjä niin, ettei valtaväestö koe viestintää vieraannuttavana. Näissä tutkimuksissa keskitytään tutkimaan suunnittelun lopputuotoksia, mutta oman tutkielmani näkökulmasta minua kiinnosti enemmän se, miten suunnittelua ylipäätään kuuluisi monikulttuurisessa ympäristössä tehdä.

Useita Suomessa toteutetuista hankkeista yhdistää osallistavat menetelmät sekä erilaisten ryhmien välisten kohtaamisten luominen, minkä vuoksi osallistava suunnittelu alkoi kiinnostaa työskentelytapana. Käyttäjälähtöiset menetelmät olivat etäisesti tuttuja palvelumuotoiluopintojen parista, mutta graafisen suunnittelun piirissä vielä itselleni vieras toimintamalli. Myös eettisiin arvoihin oli graafisen suunnittelun opinnoissa toki viitattu, mutta koin käytännön soveltamisen vaativan enemmän perehtymistä. Näistä lähtökohdista aloin selvittää, miten graafinen suunnittelija voisi toimia poliittisesti haastavassa tilanteessa, ja millaista osaamista se vaatisi.

Osallistavaa suunnittelua suunnittelijan ja osallistujan roolin näkökulmasta ovat tutkineet Barcellini, Prost & Cerf¹⁴ muodostaen malleja käytännön yhteissuunnittelun järjestämiseen. Eettisen ulottuvuuden osallistavaan suunnitteluun mukaan ottanut Lundmark¹⁵ tutkii osallistavan suunnittelun voimaannuttavaa vaikutusta osallistujan näkökulmasta. Empatian ja graafisen suunnittelun suhdetta on tutkinut myös Sara Bengts Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulusta.¹⁶ Bengtsin mukaan nykyisessä nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa graafinen suunnittelija tarvitsee empatiataitoja sekä kykyä toimia monikulttuurisessa toimintaympäristössä. Nämä eivät kuitenkaan vielä vastanneet kysymyksiä siitä, miten käytännön yhteissuunnittelu tulisi järjestää ja mitä seikkoja tulisi ottaa huomioon niin, ettei tulisi loukanneeksi tai eriarvoistaneeksi yhtäkään osapuolta.

Eettisiksi mieltämiäni kysymyksiä maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden kontekstissa sanoitti riittävällä tasolla lopulta intersektionaalinen feminismi, joka kuuluu feminismiin niin sanottuun kolmanteen aaltoon ja on kiinnostunut erilaisten eriarvoistavien mekanismien risteymäkohdista.¹⁷ Intersektionaalinen diskurssi on Suomessa verrattain tuoretta, mutta näkökulmaa on käytetty opinnäytteissä muun muassa sosiaalityön

¹² Jonna Holland & James W. Gentry, *Ethnic Consumer Reaction to Targeted Marketing: A Theory of Intercultural Accommodation* (Journal of Advertising, Vol. 28, No. 1, Gender and Multicultural Issues, Spring, 1999), s. 65 - 77

¹³ Sonya Grier & Guillaume D. Johnson, *Targeting without Alienating: Multicultural Advertising and the Subtleties of Targeted Advertising* (IDEAS Working Paper Series from RePEc, St. Louis, 2011)

¹⁴ Flore Barcellini, Lorene Prost & Marianne Cerf, *Designers' and users' roles in participatory design: What is actually co-designed by participants?* (2015)

¹⁵ Sofia Lundmark, *Designing for Online Youth Counselling. Empowerment through Design and Participation* (Uppsala: Uppsala universitet, 2016)

¹⁶ Sara Bengts, *The empathy challenge* (Aalto ARTS, 2015)

¹⁷ Nina Lykke, *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing* (New York: Routledge Sociology, 2010), s.50

¹⁸ Taru Vitikka,
*Monikulttuurista
väkivaltatyötä tekemässä
– Intersektionaalisten
tekijöiden huomioiminen
maahanmuuttajanaisten
parissa tehtävässä
turvakotityössä.*
(Rovaniemi: Lapin
Yliopisto, 2017)

¹⁹ Pauliina Jokela,
*Taiteilija, aktivisti?
Miten taiteella voi
vaikuttaa?* (Helsinki:
Aalto ARTS, 2017)

²⁰ Inna Pääkkönen,
*Taidesilta - Kysymyksiä
kohtaamisesta ja
dialogista kahdessa
maassa toteutetun
taidekasvatuskokeilun
kontekstissa* (Helsinki:
Aalto ARTS, 2016)

turvakotityön kontekstissa¹⁸ Lapin yliopistossa, sekä Aalto ARTS:in taiteen ja aktivismin suhdetta tutkivassa työssä *Taiteilija, aktivisti? Miten taiteella voi vaikuttaa?*¹⁹. Lähimpänä omaa rajaustani on kulttuurienvälistä kohtaamista ja dialogia feministisistä ja jälkikolonialistisista näkökulmista tutkineen Inna Pääkkösen *Taidesilta - Kysymyksiä kohtaamisesta ja dialogista kahdessa maassa toteutetun taidekasvatuskokeilun kontekstissa*, joka tutkii aihetta kriittisen pedagogiikan näkökulmasta.²⁰

Osallistavaan suunnitteluun kohdistuvat eettiset ongelmat liittyvät osaltaan myös laajempaan kritiikkiin muotoilun käyttämisestä yhteiskunnallisten ja jopa ekologisten ongelmien ratkomiseen. Osa kritiikistä kohdistuu väärään fokukseen, osa taas muotoilijoiden riittämättömyyteen osaamiseen oman vaikutusvaltansa tai sen puutteen hahmottamisessa.

Dezeen-verkkolehdestä huhtikuussa 2016 Ruben Pater kritisoi muun muassa What Design Can Do (WDCCD) -järjestön Refugee Challenge -aloitetta siitä, että se rohkaisee muotoilijoita uskomaan voivansa vaikuttaa ongelmiin, jotka todellisuudessa ovat kaukana heidän ulottumattomissaan. Hänen mukaansa tapa, jolla aloite asettaa muotoiluyhteisön ylimmäksi ongelmanratkaisijaksi voi olla jopa haitallista, jos julkiset tahot voivat sen varjolla leikata tukeaan kriisien ratkaisemiseen. Toisaalta hyvää tarkoittavat, mutta ongelman seurauksiin kohdistuvat muotoiluinterventiot tekevät ilmiön jatkumisesta mahdollista, kun huomio kiinnitetään seurauksiin varsinaisen ydinongelman sijaan.²¹

²¹ Ruben Pater, *Treating
the refugee crisis as
a design problem is
problematic* (Dezeen
21.4.2016)

1.2 Tutkimuksen tavoite

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa uutta tietoa siitä, miten suunnittelija voi hyödyntää osallistavan suunnittelun menetelmiä tiedostaen osallistamiseen liittyvän problematiikan ja täten huomioida vallankäytön sekä eriarvoistavien mekanismien näkökulmia työskentelynsä käytännön valinnoissa. Metatavoitteenani on madaltaa kynnystä osallistavien menetelmien käyttöön graafisen suunnittelijan työssä erityisesti yhteiskunnallisesti ja sosiaalisina tilanteina haastavien projektien parissa.

Tutkimuskysymykseni on: “Miten suunnittelija käyttää valtaa osallistavassa suunnittelussa?” Apukysymyksinä kysyn “Miten valtaa voi käyttää vastuullisesti?” sekä “Millaisia valmiuksia suunnittelijalla tulee olla tässä onnistuakseen?”. Koska oma taustani kulttuurien välisessä viestinnässä on ennen tutkielmaani vähäistä, olen kiinnostunut siitä, tarjoaako graafisen suunnittelijan ammatillinen rooli ja koulutuksen kautta hankittu osaaminen nykyisellään valmiuksia tällaisten näkökulmien huomiointiin.

*Miten tutkija
käyttää valtaa
osallistavassa
suunnittelussa?*

Tutkimuksessa ei ole tarkoitus perehtyä työpajan osallistujien taustoihin tai heihin yhteiskunnassamme kohdistuviin ennakkoluuloihin sen tarkemmin, kuin mitä se suunnittelija-tutkijan reflektiossa nousee esiin. Tutkimuksessa ei myöskään oteta kantaa maahanmuuttokysymykseen yhteiskunnallisena ilmiönä, kotouttamistoimenpiteisiin tai muihin aiheeseen liittyviin rakenteisiin. Tutkimuksella ei haluta myöskään ottaa kantaa muotoilun rooliin yhteiskunnallisissa ongelmissa, vaan suunnitteluongelmaa lähestytään määritetyn toimintaympäristön ja sen asettamien tavoitteiden näkökulmasta.

2. Tutkimuksen toteutus

Tutkielmani koostuu kahdesta osasta: teoreettisesta katsauksesta osallistavaan suunnitteluun ja eettisten näkökulmien käsitteisiin, sekä empiirisestä osiosta, jossa toteutan kaksi osallistavan suunnittelun työpajaa suomea opiskeleville turvapaikanhakijanaيسille. Tutkimuksessa tarkastellaan itsereflektiivisesti, millä tavoin valitut teoriat ohjaavat käytäntöä, ja millaisia teemoja käytännön työskentely pohdintaan nostaa. Tässä luvussa esittelen tutkimusmenetelmiäni ja aineistoani sekä tapaa, jolla olen sitä analysoinut. Seuraavassa luvussa aavan käyttämäni teoreettista viitekehystä suunnittelijan vallasta, minkä jälkeen kuvaan tutkimukseni tapauksen luvussa 4. Tutkimukseni tuloksia käsittelen luvuissa 5 - 8. Koska tavoitteenani on tuottaa käytäntöjä ohjaavaa teoriaa, esittelen tulokset käytännön työvaiheiden mukaisessa järjestyksessä aloittaen työskentelyä edeltävästä eettisestä pohdinnasta, edeten menetelmävalintojen ja käytännön työpajatyöskentelyn kautta arvioimaan tapauksenkaltaisessa tilanteessa vaadittavia suunnittelijan ominaisuuksia.

2.1 Etnografinen tapaustutkimus

Tutkielmani on tyypiltään laadullinen tutkimus, jolle luonteenomaista on kokonaisvaltainen tiedonhankinta ja aineiston kerääminen todellisista tilanteista, joissa tutkittavan ääni pääsee kuuluville²². Se on tapaustutkimus, jossa tarkastellaan suunnittelijan prosessia yhden käytännön esimerkitapauksen kautta. Tutkimusmalli sopii aiheeseeni, sillä tapaustutkimukselle luonteenomaisia piirteitä ovat mm. monitieteisyys, luonnollisuus, vuorovaikutus ja arvosidonnaisuus, jotka toteutuvat feminismiin, yhteiskuntatieteisiin ja taiteeseen kytkeytyvän aiheeni tutkimuksessa. Aineistonkeruumenetelmänä osallistuva havainnointi sekä työn kontekstiin liittyvät rakenteelliset sidokset puoltavat näkökulman valintaa. Koska tapaustutkimus tuottaa vastauksia kysymyksiin kuinka ja miksi, soveltuu se omaan tutkimusongelmaani hyvin.²³ Tutkimukseni tapaus muodostuu toteutetuista kahdesta osallistavasta työpajasta yhteistyöhanke PROMEQ:n määrittelemän ryhmän kanssa sekä työpajojen suunnittelusta. Tapausta kuvataan tarkemmin luvussa 4.

Ihmisen toimintaa omassa ympäristössään tutkiva etnografia on muotoilijoille hyvin sopiva tutkimusala, sillä tutkimalla ryhmien kokemuksia

²² Jouni Tuomi & Anneli Sarajärvi, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Helsinki: Tammi 2009), 125

²³ Maria Saarela-Kinnunen & Jari Eskola, *Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus?* Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: I, Metodin valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (Jyväskylä: PS-kustannus 2010), s. 190-191

kulttuurisissa konteksteissa suunnittelijat pystyvät paremmin ymmärtämään kohderyhmiään ja täten valitsemaan keinoja viestiä ja luoda merkityksiä töihinsä.²⁴ Koska tutkimukseni kohteena on oma kokemukseni suunnitteluprosessista, käytän työssä autoetnografista lähestymistapaa. Autoetnografia tutkii omaa kokemusta suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan, kulttuuriin ja käytänteisiin ja pyrkii näin tuottamaan myös muita hyödyttävää tietoa tutkittavasta tapauksesta.²⁵ Tärkeimpänä tiedonhankintamenetelmänä tutkielmassani on aktiivinen osallistuva havainnointi, jossa tutkija-suunnittelija on itse osallisena tutkittavassa ilmiössä ja vaikuttaa aktiivisesti läsnäolollaan siihen ilmiöön, jota hän tutkii. Toteutan havainnoinnin jäsentämättömänä havainnointina, eli talletan toiminnasta karsimatta kaikki havainnot aineistoksi, jonka jäsentelen jälkeenpäin.

Tavoitteenani on oppia kokemuksesta, joten sovellan tapaukseen löyhästi kriittistä viitekehystä, muodostaen ymmärrystä kokemuksesta ja muotoillen sen perusteella ohjeellisia linjauksia tulevaan.²⁶ Kriittinen teoria soveltuu oppimisprosessin analysointiin hyvin, sillä sille on ominaista kyseenalaistaa vallitsevat normit ja kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia holistisin menetelmin.²⁷ Muotoilussa kriittisyys näyttäytyy yleensä laaja-alaisena kiinnostuksena maailmaa ja yhteiskuntaa kohtaan ja tapana haastaa suunnittelun ja suunniteltujen artefaktien merkitystä arkielämässämme.²⁸ Kyseenalaistamalla ja laajentamalla graafisen suunnittelijan roolia ja työtapoja tutkielmani liittyy myös kriittisen suunnittelun diskurssiin tuottaen tietoa eettiseen suunnitteluun tarvittavista valmiuksista.

2.2 Tutkijapositio

Tutkielmassani toimin suunnittelija-tutkijan roolissa valkoisen valtaväestön edustajana, ja toimin yhteiskunnassa eriarvoisessa asemassa olevien, rodullistettujen ja uhritettujen osallistujien kanssa. Näkyvyyttäni ryhmään rajoittaa sekä länsimaisen median tapa uutisoida osallistujien kotimaiden tilanteista ja kulttuureista sekä oma asemani osana suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria. Työssäni käytän valtaa ongelman asettelussa, tutkimusasetelman määrittelemisessä, luomalla ennako-oletuksia tulevista kohtauksista sekä määrittelemällä omaa ja osallistujien roolia. Myös osallistavan suunnittelun työpajojen kokonaisvaltainen suunnittelu ja käytännön ohjaus ovat käsissäni. Kaikki tehtävät valinnat ovat poliittisia,²⁹ joten prosessipäiväkirjassani pyrin tuomaan ajatteluni mahdollisimman näkyväksi positioksi esiintuomiseksi. Itsereflektio kulkee autoetnografisen lähestymistavan mukaisesti rinnalla koko tutkimusprosessin ajan.

²⁹ Malcolm Payne, *Modern social work theory* (Chicago: Lyceum, 1997), s. 118

²⁴ Shelley Evenson, *Directed storytelling: Interpreting Experience for Design*. Teoksessa *Design studies: Theory and Research in Graphic Design* (Princeton Architectural Press, New York, 2006), 231 - 240.

²⁵ Stanley L Witkin, *Narrating Social Work Through Autoethnography* (New York: Columbia University Press, 2014), s. 2

²⁶ Jan Fook, *Learning From and Researching (My Own) Experience*. Teoksessa *Narrating Social Work Through Autoethnography* (Columbia University Press, New York 2014), s. 120 - 140

²⁷ Raymond A. Morrow & David D. Brown, *Critical Theory and Methodology. Contemporary Social Theory* (USA: Sage Publications, Inc 1994), s. 10 - 11

²⁸ Anthony Dunne & Fiona Raby, *Critical Design FAQ* (2013)

³⁰ Morrow & Brown, *Critical Theory and Methodology. Contemporary Social Theory*, s. 9

³¹ Lykke, *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*, s.5

³² Linda Tuhiwai Smith, *Decolonizing methodologies* (Dunedin: University of Otago Press 1999), 44 - 46

Yhteiskuntatieteissä kriittinen teoria korostaa, kuinka vaikeaa tai jopa mahdotonta on irrottautua omasta todellisuudestaan, sillä samaan aikaan kun me luomme kulttuuriamme ja ympäristöämme, olemme myös itse sen tuotteita.³⁰ Tämän vuoksi objektiivisuus tieteessä on vain harha, jota kriitikot kutsuvat positivismiksi. Positivismia kritisoivat feministiset tutkijat painottavat, että tutkija on aina keskellä ja vuorovaikutuksessa analysoimansa maailman kanssa.³¹ Myös Linda Tuhiwai Smith kritisoi teoksessaan *Decolonizing methodologies* länsimaista tiedettä siitä, kuinka se perustuu kulttuurisen järjestelmän perinteelle representatiosta, näkemyksistä ihmisyydestä ja luonnosta, moraalista sekä sukupuolesta ja rodusta. Vieraan kulttuurin tai ryhmän tutkiminen on aina poliittista toimintaa, ja tutkija tulkitsee tuloksia oman kulttuurinsa lähtökohdista.³² Samasta ilmiöstä voidaan käyttää myös termiä etnosentrismi.³³ Etnografiassa tämä tutkijan näennäisen puolueettomuuden ongelma³⁴ on tunnistettu, ja tutkijaposition reflektiivisyyden vaatimuksen vuoksi se soveltuu aiheeseeni hyvin. Tutkijan on tärkeää tuoda näkyväksi oma positionsa, jotta lukija voi ymmärtää millaisista lähtökohdista valinnat on tehty.

³³ Morrow & Brown, *Critical Theory and Methodology. Contemporary Social Theory*, s. 10

³⁴ Julie Scott Jones & Sal Watt, *Ethnography in social practice* (Oxon: Routledge, 2010), s. 28 - 29

2.3 Aineisto

Tutkimusaineisto koostuu suunnitteluprosessiin liittyvästä monipuolisesta materiaalista: prosessipäiväkirjasta, muistiinpanoista, luonnoksista sekä työpajoissa tuotetusta materiaalista ja työpajoja dokumentoivista valokuvista.

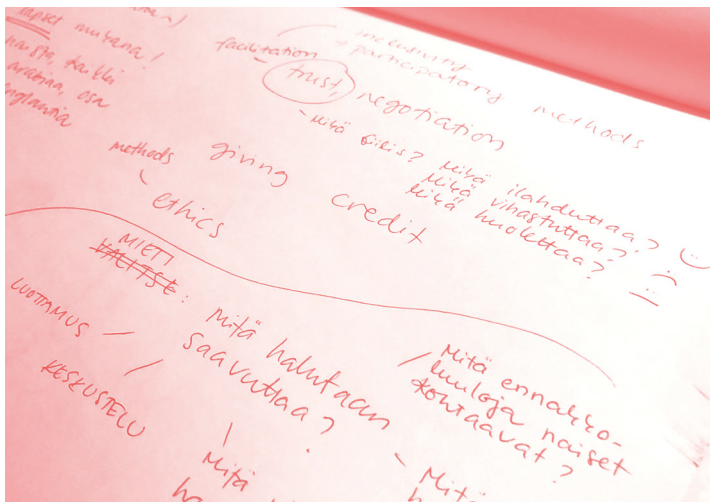
Tapausta ja kokemustani käytännön työpajoista olen dokumentoinut prosessipäiväkirjaan, jossa kuvaan ajatteluni tiedonhaun vaiheesta työpajojen suunnitteluun sekä pohdintaan työpajojen jälkeen, noin yhdeksän kuukauden ajanjaksolle. Pohdinta on päiväkirjamaista, itselleni luontevaa kirjoittamista. Osa pohdinnoista on pidempiä tekstejä, osa lyhyempiä ylöskirjattuja ajatuksia. Tietokoneelle kirjoitetun tekstitiedoston lisäksi minulla on hajanaisia, päivämäärättömiä merkintöjä muistikirjoissa sekä puhelimen muistiossa. Lasken mukaan aineistoon myös kaikki suunnittelun aikana paperille luonnostellut muistiinpanot ja piirrokset.

Kuvio 1. Aineisto koostui monipuolisesta materiaalista

Kuvio 2.
Valokuva työpajasta

Kuvio 3.
Muistiinpanoja osana aineistoa

2.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Analysoin aineistoa teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin nostoen aineistosta viitekehyksen mukaisia teemoja ja luokitellen niitä osallistavaan suunnitteluun liittyvän kirjallisuuden pohjalta muodostamani luokittelun mukaisesti. Teoriaohjaavan analyysin mukaisesti päättelyssäni on sekä aineistolähtöisiä että teorialähtöisiä vaiheita.³⁵ Työtäni tarkastelen suunnittelijan vallan sekä symbolisen väkivallan näkökulmista, jotka toimivat viitekehyksenäni yhdessä osallistavan suunnittelun sekä sen roolin nykypäivän graafisessa suunnittelussa kanssa. Aineistolähtöisesti on työskentelyn aikana intersektionaalisen viitekehyksen ja osallistavaan suunnitteluun kohdistetun eettisen kritiikin^{36; 37} perusteella noussut teemoja, jotka koin liittyvän käsillä olevaan käytännön tapaukseen.

Analyysissäni tarkastelen, kuinka tapauksessa näyttäytyvät sellaiset teemat kuin toimijuus, toiseus, osallistumisen arvo, sisäinen valta-asema, oman etuoikeuden tunnistaminen sekä luottamuksen rakentaminen. Aineistossa on kuvattu lisäksi osia, jotka liittyvät yksin suunnitteluprosessin työvaiheisiin ilman kytköstä valittuihin edellämainittuihin teemoihin. Voidakseni tuoda työssäni esiin myös näitä suunnitteluun liittyviä valintoja, muodostin osallistavan suunnittelun kontekstista osa-alueita, jotka kuvaavat sekä työn vaiheita että osallistavassa suunnitteluprosessissa tarvittavia osaamiskokonaisuuksia. Nämä osa-alueet ovat suunnittelu ja valmistelu, työpajamenetelmät ja työkalut, fasilitointitaidot sekä itserefleksio ja oma kokemus. Tämän jälkeen tarkastelin, miten valitut teemat esiintyvät työprosessin eri vaiheissa (kuvio 4).

Viimeinen osa-alue, itserefleksio ja oma kokemus, vastaa lähinnä toiseen apukysymykseen suunnittelijan tarvitsemista valmiuksista vastuullisen osallistavan suunnittelun toteuttamisessa, eikä täten ole varsinaisesti suunnitteluprosessin vaihe. Tästä syystä osio on käsitelty omassa luvussaan muiden tulosten jälkeen.

Työn tavoitteena on tuottaa käytäntöjä ohjaavaa teoriaa, minkä vuoksi esitelen tulokset käytännön näkökulmasta. Täten suunnittelija voi hyödyntää tuloksia muistilistan omaisesti valmistautuessaan osallistavan suunnittelun työpajoihin, joissa haluaa huomioida intersektionaalisen feminismiä näkökulmia.

³⁵ Tuomi & Sarajärvi, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, s. 117 - 119

³⁶ Tania Canas, *10 things you need to consider if you are an artist not of the refugee and asylum seeker community looking to work with our community* (Australia: RISE Refugees, Survivors and Ex-detainees, 2015)

³⁷ Warda Ahmed, *Oletko tekemässä antirasistista projektia? Kokoelmassa TOISEUS 101 - näkökulmia toiseuteen.* (Helsinki, 2016)

	Toimijuus (10)	Etuoikeus & symbolinen väkivalta (7)	Osallistumisen arvo (12)	Toiseus (8)	Luottamus (24)	Sisäinen valta-asetelma (24)
Suunnittelu ja valmistelu	HHH	HHH II	HHH III	HHH I	II	HHH
Menetelmä- valinnat	III		II	II	HHH	HHH HHH II
Toteutus ja fasilitointi	II		II		HHH HHH HHH II	HHH II

Kuvio 4.

Maininnat aineistossa luokiteltuna
käytännön työvaiheiden mukaan

3. Suunnittelijan valta osallistavassa suunnittelussa

Tutkimukseni lähtee siitä havainnosta, että suunnitellessaan viestintää muille graafinen suunnittelija käyttää valtaa esimerkiksi päättämällä, mitä kertomuksia vastaanottajalle kerrotaan, kenen näkökulmasta ja kenen ääni pääsee kuuluviin. Muotoilu vaikuttaa käyttäjään, vastaanottajaan tai ympäristöönsä huomaamattomilla ja psykologisesti voimakkaasti vaikuttavilla tavoilla.³⁸ Suunnittelijalla on siis valtaa vaikuttaa muihin, ja koska vaikuttimet valintojen takana jäävät usein vastaanottajalle näkymättömäksi tai ne on vaikeaa tunnistaa, on suunnittelijan vastuulla tiedostaa nämä mekanismit, joilla hän vastaanottajaan vaikuttaa. Graafisten suunnittelijoiden työllistämisessä keskeisin ala, media, on yksi tärkeimmistä³⁹ vallankäyttäjistä nyky-yhteiskunnassa, minkä vuoksi ei ole samantekevää, millä lailla suunnittelijat valtaansa käyttävät esimerkiksi eri väestöryhmien esittämisessä ja kuvaamisessa.

³⁸ Joanna Boehnert & Dimeji Onafuwa, *Design as Symbolic Violence: Reproducing the 'isms' + A Framework for Allies* (School of Arts and Communication, Malmö University, 2016)

³⁹ mm. McRobbie *Notes on 'What Not to Wear' and post-feminist symbolic violence*. Teoksessa *Feminism after Bordieu* (Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 1995), s. 99 - 110

Jo Papanek on vuosikymmeniä sitten ymmärtänyt suunnittelijoiden olevan etuoikeutettuja, yhteiskunnan vähälukaiseen eliittiin kuuluvia vallankäyttäjiä. Suurin osa väestöstä elää maailmassa, jota ei ole yksikään muotoilun ammattilainen osaamisellaan parantanut, ja kuitenkin juuri tämä osa on se, joka tuota osaamista kipeimmin kaipaa.⁴⁰ Muotoilijoiden vastuulla on siis suunnitella myös sellaisille käyttäjille, joihin ei itse lukeudu ja joiden elinpiiriä he eivät tunne. Hyväosaisessa asemassa kokemuksemme todellisuudesta on hyvin rajallinen ja ilman oikeita työkaluja voi suuri osa loppukäyttäjistä tai vastaanottajista huomioimatta.

⁴⁰ Viktor Papanek, *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change* (Academy Chicago, 1985), s. 61

3.1 Symbolinen väkivalta

Kun valtaa käytetään yksisuuntaisesti toisen yli, voidaan se käsittää väkivaltana. Yhteiskuntatieteilijä Pierre Bordieun esittelemä käsite symbolisesta väkivallasta mieltää vallan keskeisimpänä välineenä symbolisen pääoman. Tällä tarkoitetaan varakkuuden lisäksi sellaista arvovaltaa, huomiota tai kunniaa, jota yksilö saa osakseen sosiaalisten rakenteiden kautta. Tällainen symbolinen valta voi olla ansaitsematonta etuoikeutta perustuessaan esimerkiksi luokkaan, sukupuoleen ja ihonväriin. Kun tällaisen aseman suomaa valtaa käytetään samoilla mittareilla heikommassa asemassa olevaa vastaan, käytetään symbolista väkivaltaa.⁴¹ Tällaisilla mekanismeilla toimivia rakenteita kuten kolonialismia, seksismia, rasismia, vammaisten syrjintää ja luokka-ajattelua voidaan tarkastella sortavina, jotka asettavat ihmisiä lähtökohdiltaan erilaiseen asemaan.

Koska nämä ajattelumallit vaikuttavat kulttuurisissa toimintamalleissa, voidaan myös muotoilulla nähdä olevan valta ylläpitää, validoida ja ruokkia sortavia rakenteita. Naisten esittäminen seksuaalisina objekteina mainonnassa on tästä tyypillisin esimerkki, mutta sama ilmiö toistuu rodullistettujen ja värillisten kehojen esittäminen tiettyihin ominaisuuksiin, kuten terrorismiin tai nälänhätään, yhdistettynä. Näillä valinnoilla sekä luodaan että ylläpidetään niitä mielikuvia ja valta-asetelmia, jotka vaikuttavat yksilön asemaan yhteiskunnassamme. Toteamalla ja tiedostamalla tämä, voidaan muotoilun avulla myös kyseenalaistaa ja purkaa näitä yhteiskunnallisia, usein kokijalleen näkymättömänä pysyviä haitallisia rakenteita.⁴²

⁴¹ Pierre Bordieu, *Language & Symbolic Power*. (Cornwall, Iso-Britannia: Polity Press, 1991)

3.2 Intersektionaalinen feminismi

Kuten todettu, valta on yhteiskunnassa jakautunut epätasaisesti erilaisten väestönryhmien kesken. Intersektionaalinen feminismi on lähestymistapa, joka tarkastelee, kuinka diskursiivisesti, institutionaalisesti ja/tai rakenteellisesti tuotettuihin sosiokulttuuriin kategorisointeihin perustuvat valtasuhteet ja yhteiskunnallisest normit luovat epätasa-arvoa ja epäoikeudenmukaisia sosiaalisia suhteita. Näitä kategorioita ovat mm. sukupuoli, etnisyys, rotu, luokka, seksuaalinen suuntautuminen, ikä/sukupolvi, henkiset tai fyysiset rajoitteet, kansallisuus, äidinkieli jne., sekä näiden risteymäkohdat eli intersektiot. Intersektionaalisuus viittaa tällaisten, näkökulmasta riippuen muuttuvien ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvien, prosessien päällekkäisyyteen ja keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.⁴³

⁴² Boehnert & Onafuwa, *Design as Symbolic Violence: Reproducing the 'isms'+ A Framework for Allies*

⁴³ Lykke, *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*, s. 50 - 51

⁴⁴Luiza Prado de O. Martins, *Privilege and Oppression: Towards a Feminist Speculative Design* (Universität der Künste Berlin, 2014)

⁴⁵Tero Kartastenpää, *Feministinen puolue edustaa uutta feminismiä, joka joidenkin feministien mielestä pettää naiset. Mistä kaikessa on kyse?* (Image, 2016)

Intersektionaalinen lähestymistapa tunnistaa, että sorron ja epäoikeudenmukaisuuden kokeminen on hyvin subjektiivista⁴⁴. Tätä samaa ajatusta feministiaktiivi Maryan Abdulkarim sanoittaa Imagessa⁴⁵ seuraavasti:

"Intersektionaalisuuteen kuuluu, että kuullaan kehoja eikä vain puhuta niiden yli. Minä voin mustana musliminaisena puhua omista kokemuksista itse, en tarvitse valkoista, keskiluokkaista naista käyttämään minun ääntäni. Mutta minä en voi ottaa positiota, että alan puhua vammaisten naisten puolesta. Minun positiostani se ei ole korrektia."

Tutkielmassani tämä näkökulma liittyy erityisesti osallistujien kohtaamiseen ja heidän kanssaan vuorovaikuttamiseen.

3.3 Inklusiivisuus

Tutkielmassani viitataan inklusiivisuudella kysymykseen siitä, keitä käyttäjä-lähtöistä suunnittelua tekevä suunnittelija lukee käyttäjiksi. Keitä suunnittelija kuuntelee? Keitä hän prosessiin osallistaa? Koska tuttu on tuntematonta vaivattomampaa, on helpointa tyytyä olemassaoleviin sidosryhmiin ja osallistaa ainoastaan itselle entuudestaan tuttuja ryhmiä. Arjen rajallisten resurssien varjolla on helpompaa ohittaa ryhmät, joiden kanssa toimiminen mielletään "hankalaksi", aikaavieväksi tai jopa poliittiseksi kannanotoksi. Jos esimerkiksi yritetään kehittää Suomen kielen opetusta maahanmuuttajille, ei ole hedelmällistä miettiä kysymystä ainoastaan kantaväestöön kuuluvien kieltenopettajien kanssa. Inklusiivisuus tarkoittaa intersektionaalisessa lähestymistavassa sitä, että otetaan keskusteluun mukaan ne, keitä aihe koskettaa ja kenen elämään työllä pyritään vaikuttamaan.⁴⁶ Se käsittää valinnat siitä, keitä prosessiin otetaan mukaan sekä niistä tavoista, joilla he voivat lopputulokseen vaikuttaa.⁴⁷

⁴⁶Henna Herranen ym., *Designer as Feminist* (2017)

⁴⁷Sofia Lundmark, *Designing for Online Youth Counselling. Empowerment through Design and Participation* (Uppsala Universitet, 2017), s. 16

Vaikka inklusiivisuus (suom. sisällyttäminen, mukaan ottaminen) kuuluukin olennaisesti tutkielmani arvoihin ja työpajassa käytettäviin menetelmiin, ei kyseessä ole varsinaisesti "inclusive design" esimerkiksi tuotemuotoilussa käytetyssä merkityksessä. Inclusive design (suom. "inklusiivinen muotoilu") -termiä käytetään tuotemuotoilussa silloin, kun suunnitellaan tuotteita, palveluita ja tiloja mahdollisimman suurelle joukolle niin, että mahdollisimman monenlaiset käyttäjät voivat käyttää sitä mahdollisimman

monenlaisissa tilanteissa ilman erillistä tarvetta muokata tai soveltaa sitä.⁴⁸ Työssä pyritään kuitenkin huomioimaan inklusiivisuus suunnittelutyön lopputuloksen osalta niin, että monikielisessä ja -kulttuurisessa kontekstissa viestintä on muotoiltu ymmärrettävästi muun kuin suomenkielisille ja -kulttuurisille. Tässä mielessä työ toteuttaa myös inclusive design -ajattelua, joka Inclusive Design Toolkitin⁴⁹ mukaan on käyttäjälähtöistä, huomioi käyttäjien laajan spektrin ääripäiden sijaan sekä pyrkii ymmärtämään käyttäjiä oikein ja aiheuttamatta turhautumista.

3.4 Osallistava suunnittelu

Olen tutkielmassani kiinnostunut valinnoista nimenomaan osallistavan suunnittelun kontekstissa. Osallistava suunnittelu on osa käyttäjälähtöisiä palvelumuotoilun menetelmiä, jossa käyttäjät ovat osallisena ja vaikuttamassa suunnitteluun jo prosessin aikana. Käyttäjäksi palvelumuotoilussa kutsutaan tuotteen tai palvelun loppukäyttäjää, eli sellaista henkilöä jota varten palvelu tai tuote on muotoiltu tai joka sitä päätyy loppukädessä käyttämään. Tärkeää on huomata, että palvelumuotoilu pyrkii tunnistamaan ja huomioimaan myös ne käyttäjät, joita ei alkuperäisessä toimeksiannossa ole osattu vielä huomioida.⁵⁰

Käyttäjän ymmärtämisen merkitys on korostunut globalisoituneessa ja monimuotoistuneessa yhteiskunnassa. Kun suunnittelijan oma intuitio ja ymmärrys eivät riitä, tarvitaan työkaluja paremman käyttäjäymmärryksen lisäämiseen. Globalisoituvassa ja monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa viestintätilanteet, joissa suunnittelijan tulee osata huomioida itselle tuntemattoman käyttäjäryhmän tarpeet, ovat yhä yleisempiä. Tämä on ollut yksi vaikuttava tekijä suunnittelussa tapahtuneeseen näkökulman muutokseen, jossa käyttäjä on suunnittelun keskiössä.⁵¹ Yhteistä palveluille ja viestinnälle on niiden aineettomuus. Kun tuotemuotoilussa ja graafisissa lopputuotoksissa fyysisistä artefaktia voidaan testata ja kokeilla todellisessa ympäristössä, tulee abstraktissa tapahtumassa voida tunnistaa sellaisia hetkiä ja käyttäjän sisäisiä toimintoja, jotka eivät perinteisessä käyttäjä-/asiakastutkimuksessa nouse pintaan. Keskeistä on piilevien tarpeiden tunnistaminen, mikä vaatii muotoilijan pääsemisen keskelle todellista tilannetta, jossa käyttäjä ja muotoiltu palvelu tai viesti kohtaavat.⁵⁰

Graafisessa suunnittelussa osallistava suunnittelu tarkoittaa mallia, jossa viestin vastaanottajat ovat aktiivisessa roolissa viestin muotoilussa. Se,

⁴⁸ Lindla L. Nussbaumer, *Inclusive Design. A universal need.* (USA: Fairchild Books, 2012), s. 30

⁴⁹ Clarkson ym., *Inclusive design toolkit* (Yhdistynyt kuningaskunta: Cambridge, 2007), s. 10

⁵⁰ Satu Miettinen, *Palvelumuotoilu - Uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen* (Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy, 2011)

⁵¹ Petteri Huotari ym., *Käyttäjäkeskeinen tuotesuunnittelu: käyttäjätiedon keruu, mallintaminen ja arviointi* (Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, 2003)

⁵² Audrey Bennett ym., *Audience as Co-designer: Participatory Design of HIV/AIDS Awareness and Prevention Posters in Kenya*. Teoksessa *Design studies: Theory and Research in Graphic Design*. (New York: Princeton Architectural Press, 2006), s. 179 - 199

⁵³ Roshi Givechi ym., *Impact: inspiring graphic design through human behaviors*. Teoksessa *Design studies: Theory and Research in Graphic Design*. (New York: Princeton Architectural Press, 2006), s. 306 - 333

⁵⁴ Matt Cooke, *Design Methodologies: Toward a Systematic Approach to Design*. Teoksessa *Design studies: Theory and Research in Graphic Design*. (New York: Princeton Architectural Press, 2006), s. 130 - 137

⁵⁵ Helen Armstrong & Zvezdana Stojmirovic, *Participate - Designing with user-generated content* (New York: Princeton Architectural Press, 2011), s. 12

kuinka paljon he suunnitteluun osallistuvat, riippuu tapauksesta. Käyttäjät, eli viestinnän kontekstissa viestin vastaanottajat, voivat olla aktiivisessa roolissa aina viestin muotoilusta lopullisen tuotoksen, esim. kuvan suunnitteluun ja toteuttamiseen asti. Tällöin suunnittelija on lähinnä ohjaamassa projektin etenemistä, kuten Audrey Bennett toteuttamassaan AIDS/HIV-kampanjassa, jossa kenialaisen yleisön edustajat suunnittelivat itse kampanjan sisällön ja toteutuksen. Kaupallisissa yhteyksissä yleisöä hyödynnetään usein vasta testausvaiheessa, jolloin suunnittelija on tehnyt kaikki valinnat itsenäisesti.⁵² Näiden välimaastossa voidaan pitää sellaisia suunnitteluprosesseja, joissa keskeiset valinnat ja käytännön suunnittelutyö on graafisen suunnittelijan hallussa, ja yleisön rooli on tarjota suunnittelijalle tietoa ja ymmärrystä kohderyhmästä. Tietoa kohderyhmältä voidaan kerätä inspiroimaan suunnittelua⁵³ tai suunnitteluprosessin eri vaiheissa ohjaamaan suunnittelijan päätöksentekoa.⁵⁴ Kirjassa Participate - Designing with user-generated content esitetään, että parhaassa osallistavassa suunnittelussa käyttäjien tuottamasta sisällöstä tuotetaan jotain alkuperäistä panosta suurempaa. Näin suunnittelija tuottaa lisäarvoa käyttäjille palkiten heidän osallistumisensa. Osallistujien yksittäiset panostukset voivat olla pieniä ja yksinkertaisia: kuva, sana, liike tmv. mutta osana suurempaa kontekstia ne saavat lisää merkityksiä ja luovat yhdessä muiden tuottaman sisällön kanssa jotain uutta ja odottamatonta.⁵⁵

3.5 Suunnitteluprosessi

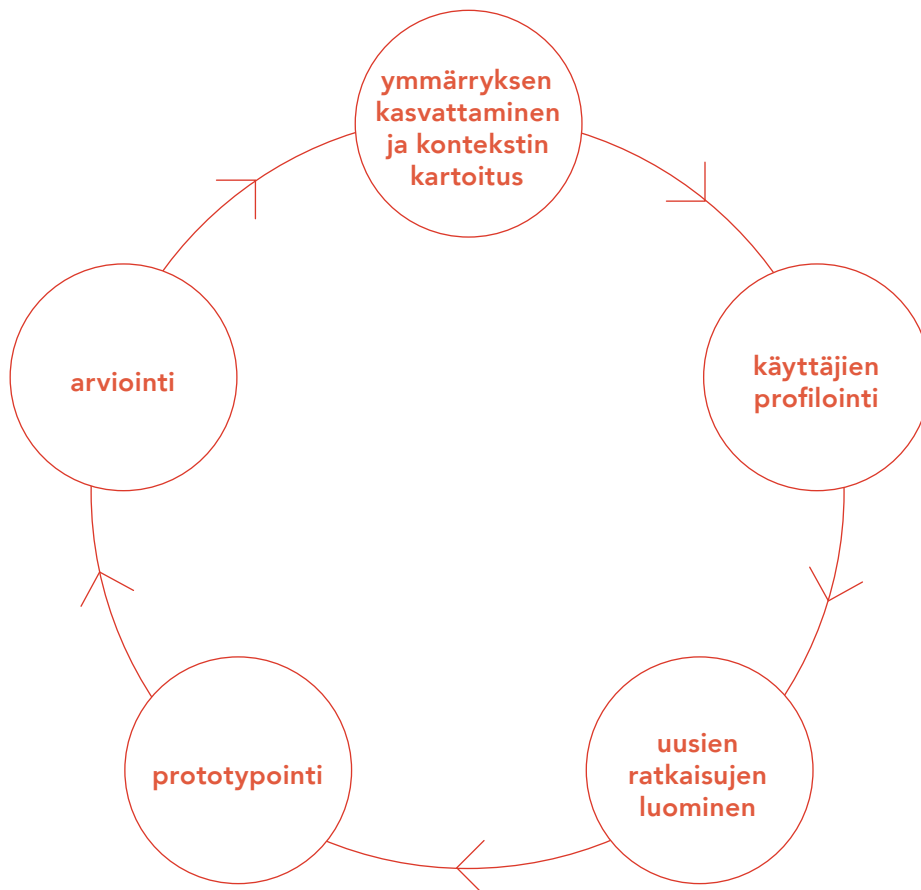
Suunnitteluprosessi määrittää, mitä asioita missäkin vaiheessa tehdään ja näin luo asetelman myös suunnittelijan vallankäytölle. Käyttäjälähtöisessä suunnittelussa käytettävät tutkimusmenetelmät voidaan jakaa kolmeen ryhmään: uutta tuottavat tutkimusmenetelmät uusien ideoiden ja mahdollisuuksien luomiseen, arvioivat tutkimusmenetelmät käyttäjien osallistamiseen luovaan ja kriittiseen ajatteluun sekä ennakoivat tutkimusmenetelmät tulevien mahdollisuuksien ja skenaarioiden hahmottamiseen. Toinen jako, jota palvelumuotoilun oppikirja käyttää, on muotoiluprosessin työvaiheiden mukainen: asiakasymmäryks, palvelun konseptointi ja mallinnus.⁵⁶

Eri toimijat käyttävät hieman erivaiheisia ja eri lailla jaoteltuja prosesseja, mutta esimerkiksi palvelumuotoilussa työprosessit jäljittelevät pääpiirteissään ISO 13407 -standardoitua ihmiskeskeisen suunnittelun prosessia (kuvio 5): ymmärryksen kasvattaminen ja kontekstin kartoitus,

⁵⁶ Miettinen, *Palvelumuotoilu - Uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen*, s. 34 - 35

käyttäjien profilointi, uusien ratkaisujen luominen, prototypointi ja arviointi. Iteratiivisessa suunnittelussa prosessi ei ole lineaarinen, vaan vaiheet voivat toistua useita kertoja. Myös prosessivaiheiden sisällä toimenpiteet voivat toistua useampaan kertaan.⁵⁷

⁵⁷ Miettinen,
*Palvelumuotoilu -
Uusia menetelmiä
käyttäjätiedon
hankintaan ja
hyödyntämiseen*

Kuvio 5.
ISO 13407 -standardin mukainen
ihmiskeskeisen suunnittelun prosessi

4. Osallistavat työpajat suomea opiskelevien maahanmuuttajanaisten kanssa

Tutkielmani liittyy Suomen Akatemian ja Strategisen tutkimuksen PROMEQ-hankkeeseen, joka pyrkii edistämään terveyttä ja hyvinvointia kansalaislähtöisesti, kaventamalla eriarvoisuutta seuraavissa kohderyhmissä: koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret, pitkäaikaistyöttömät, juuri oleskeluluvan saaneet maahanmuuttajat ja paljon sekä sosiaali- että terveyspalveluita tarvitsevat kotonaan asuvat ikäihmiset. Mukana hankkeessa on kaksi tutkimuslaitosta ja viisi yliopistoa, joista Lapin yliopisto on yksi. Osuuteni toteutettiin osana maahanmuuttajiin kohdistuvaa interventiota, jonka sisällä Kuopion kaupungin ja Monikulttuurikeskus Kompassin yhteistyönä toteuttama naisten kielikurssi arabiasta suomeen on yksi toteutettavista piloteista. Suomea opiskeleva ryhmä koostui naispuolisista turvapaikanhakijoista tai vastikään turvapaikan saaneista maahanmuuttajista. (PROMEQ 2017.)

Koska suunnittelutyöllä ei ollut varsinaisesti tilaajaa, oli minulla suunnittelijana vapaat kädet ryhmän kanssa toimimiseen. Tavoitteiden taustamotivaatioina olivat henkilökohtainen tavoitteeni rakentaa siltoja turvapaikanhakijoiden ja paikallisväestön välille, PROMEQ-hankkeen tavoite määritellyn ryhmän hyvinvoinnin lisäämisestä sekä ryhmän tavoite Suomen kielen oppimisesta. Rajoittavina tekijöinä olivat käytettävissä oleva aika sekä taiteellisen produktion laajuus niin, että kokonaisuus pysyy järkevissä pro gradu -tutkielman rajoissa. Niinikään rajoittavana tekijänä oli myös raha, sillä tulkille ja ryhmän ohjaajille maksetaan palkkio hankkeen budjetista. Kustannusnäkökulma vaikutti myös työpajan fasilitointiin: käytettävissä olevat tarvikkeet koostuivat yleisistä työpaja- ja askartelutarvikkeista: post-it-lapuista, kartongista, paperista, tusseista jne.

Toteutin Kuopiossa kaksi osallistavaa työpajaa, jotka sijoittuivat noin puoleen väliin Suomen kielen kurssikokonaisuutta, kahden viikon välein toisistaan syyskuussa 2017. Molemmat työpajat olivat pituudeltaan kolme tuntia, mihin sisältyi ruokatauko. Työpajojen tärkeimmiksi tavoitteiksi asetin käyttäjäryhmän ymmärtämisen ja projektin sisäisen suunnitteluongelman määrittelemisen. Ensimmäisen työpajan pohjalta suunnittelin konseptin, jonka prototyypejä askarreltiin toisessa työpajassa. Prototyypin testaamiseen ei kahden työpajan puitteissa kuitenkaan päästy. Työpajojen jälkeen toteutin kuvallisen askarteluohjeen, jota osallistujat ja kurssien järjestäjät voivat hyödyntää myöhemmässä toiminnassa.

Tutkielmani tapaus koostuu niinikään ihmiskeskeisen suunnitteluprosessin ensimmäisestä kierroksesta hyödyntäen osallistujien osallistamista luovaan ja kriittiseen ajatteluun. Rajallisten resurssien sekä työn laajuuden pitämiseksi kohtuullisena tapaus on rajattu käyttäjätutkimukseen sekä kevyeen prototyyppiin. Jos kyseessä olisi toimeksianto, voitaisiin tästä jatkaa laajempaan jatkokehittelyyn yhteissuunnittelun keinoin ja käytännön testaukseen. Hyödynnän osallistavan suunnittelun työkaluja suunnitteluprosessin niissä vaiheissa, joissa tarvitsen laajempaa ymmärrystä kohderyhmästä: tiedonhankinta, valinnat sekä testaus. Lopulliset ratkaisut tein näissä osioissa hankkimani ymmärryksen pohjalta. Kokonaisuuden hahmottamiseksi kuvasin tässä tapauksessa toteutuneen prosessin lineaarisessa muodossa (kuvio 6).

Työssäni käytän osallistavan suunnittelun menetelmänä kontekstikartoitusta, jossa muotoilija toimii työpajan fasilitaattorina, ja ohjaa käyttäjiä ideoimisessa erilaisten tekemistyökalujen (kuviot, piirtäminen, askartelu ja tarinointi) avulla. Tekemisen avulla saadaan esiin asioita, joita on vaikea verbalisoida sekä alitajuisia, tiedostamattomia ajatuksia.⁵⁸

⁵⁸ Miettinen, *Palvelumuotoilu - Uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen*

Kuvio 6.
Oma suunnitteluprosessini
tapauksen kontekstissa

4.1 Työpaja I: tutustumista

Ensimmäinen työpaja keskittyi tutustumiseen ja luottamuksen rakentamiseen sekä käytettävien työtapojen opettelemiseen. Työpajan aikana sain jonkinlaisen käsityksen osallistujien arjesta sekä heidän siinä kohtaamisissaan haasteissa ja pääsin testaamaan, millainen työskentely onnistuu ja kauanko asioihin menee aikaa. Ensimmäinen työpaja oli rohkaiseva ja hyvätuulinen, ja onnistuimme löytämään meitä yhdistäviä asioita. Käytännön kielihaasteet osoittautuivat suurimmiksi työskentelyä estäviksi tekijöiksi, mutta asenneilmapiiri oli myönteinen ja rohkaisi kokeilemaan jatkossa haastavampia menetelmiä.

Kuvio 7.

Työpajatyöskentelyssä hyödynnettiin sanakirjoja

Heti työpajan alussa kävi ilmi, että tulkki ei päässyt paikalle, ja tuuraamaan saapui arabiaa ja suomea osaava henkilö, joka ei varsinaisesti ollut tulkki. Tuuraaja ei myöskään voinut jäädä koko työpajan ajaksi, mikä vaati erityisjärjestelyjä loppuosan tehtävänannon suhteen niin, että osallistujat kirjoittivat viimeisen tehtävän ohjeistuksen ylös niin, että pystyimme palaamaan siihen myöhemmin tulkkaajan jo poistuttua. Lisäksi sovimme, että viestimme mahdollisimman paljon piirtämällä ja että englantia osaavat osallistujat auttaisivat tulkkaamisessa.

Alkuun esittelin itseni ja kerroin lyhyen diaesityksen avulla miksi olen paikalla. Kerroin, että omat tavoitteeni tälle työskentelylle on lisätä ymmärrystä ihmisten välillä ja löytää keinoja suunnitella yhdessä. Tämän jälkeen esittelimme kaikki itsemme ottamalla yhden post-it -lapun kustakin kolmesta eri väristä ja kertomalla samalla yhden asian itsestämme jokaista lappua kohti. Lisäksi pyysin osallistujia kertomaan, miksi he ovat kurssilla ja paikalla juuri kyseisenä päivänä.

Esittelyn jälkeen kerroin päivän tavoitteeksi tutustua toisiimme ja saada tietoa siitä, millaisia haasteita osallistujilla on ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Tämän jälkeen sovimme yhteiset pelisäännöt työskentelylle turvallisen tilan periaatteiden mukaisesti ja varmistin työskentelytapojen sekä työpajan dokumentoinnin valokuvaamalla sopimisen kaikille osallistujille. Toimintatavat eivät herättäneet vastustusta.

Kuvio 8. Dixit korttien kuvissa on aina jotain positiivista ja jotain negatiivista, joten kortit auttavat saamaan käsityksen osallistujien senhetkisestä mielentilasta ja asenteesta

Ensimmäisessä harjoituksessa kartoitin osallistujien tunnelmia. Ohjeistin osallistujia kirjoittamaan tai piirtämään post-it -lapulle mielessä olevat asiat kunkin kysymyksen kohdalle. Kysymykset oli merkitty taululle hymiöin: “Mikä ilahduttaa juuri nyt?”, “Mikä surettaa/huolettaa/vihastuttaa?” ja “Mikä jännittää? Mitä odotat tältä työpajalta?”. Lopuksi osallistujat valitsivat yhden Dixit-kortin (kuvio 8), joka kuvaa heidän tämän hetken tunnelmiaan. Tämän jälkeen kävimme tunnelmat läpi, jonka jälkeen päätimme siirtää ikävät asiat pois mielen päältä.

Johdatellakseni osallistujien ajatukset päivän aiheeseen, valitsin lämmittely-harjoitukseksi omasta aamusta kertomisen viestintäharjoituksen muodossa. Osallistujat kuvasivat parille aamun tapahtumat heräämisestä siihen asti, kun saapui Kompassille ilman, että sai puhua. Viestintäkeinoina sai käyttää näyttelemistä, ääntelyä, piirtämistä ja tarvittaessa kirjoittamista. Keskustelimme yhdessä, miltä harjoitus tuntui. Harjoituksen tavoitteena oli huomata, että viestintä on paljon muutakin kuin puhetta. Tämän jälkeen pidimme kahvitauon (kuvio 9).

Kuvio 9. Tuntien aikana järjestettävä kahvitauko on oleellinen osa kielikurssia

Oman päivän viestintätilanteet -harjoituksessa pyrin hahmottamaan osallistujien arkea pyytämällä heitä kuvaamaan heidän päivänsä tapahtumia askartelemalla ja piirtämällä korteille kuvat sellaisista tilanteista, joissa he kommunikoivat jonkun toisen ihmisen kanssa. Askartelun aikana osallistujat juttelivat keskenään ja auttoivat toisiaan, ja kielikurssin vetäjä Anniina auttoi suomenkielisten sanojen kirjoittamisessa. Tämän jälkeen pyysin osallistujia lisäämään eri kohtiin eri värisillä lapuilla, mitä kieltä he missäkin kohtaa käyttivät ja oliko kommunikaatio ollut onnistunutta.

Kävimme jokaisen päivän läpi yksitellen (kuvio 10). Harjoituksessa nousi esiin kolme tilannetta, joissa he tarvitsevat suomea: bussimatka, lapsen vieminen hoitoon ja kaupassakäynti. Näistä kaupassakäynti oli ainoa, joka herätti laajempaa keskustelua ja selkeästi eniten kommentteja ryhmän keskuudessa. Mikäli ymmärsin oikein, he tarvitsevat kauppaan tulkin mukaan. Koska kaupassakäynti tuntui merkittävältä asialta kielitaidon kannalta, pyysin heitä vielä tekemään kortin, jossa näkyy, mitä he kaupasta yleensä ostavat (kuvio 11).

4.2 Työpaja II: validointia ja testausta

Ensimmäisen työpajan pohjalta rajasin tavoitteeksi tuottaa seuraavassa tapaamisessa jotain konkreettista, mitä osallistujat voisivat hyödyntää arjessaan ja kielenopiskelussaan. Koska kaupassakäynnin kielihaasteet koskettivat kaikkia osallistujia ja tulkin tarve rajoitti kaupassakäynnin määrää, valitsin tavoitteeksi ruokaostosten helpottamisen. Suunnittelin ruokakauppojen mainoslehtisistä leikkaamalla ja liimaamalla toteutettavan ”reseptipinkan”. Kyseessä on elintarvikkeita esittelevät kortit, jotka voi sitoa narulla kulmasta pakaksi joko reseptikokonaisuudeksi tai ostoslistaksi. Kuhunkin korttiin liimataan kuva tarvittavasta elintarvikkeesta ja kirjoitetaan elintarvikkeiden nimet suomeksi ja käyttäjän omalla kielellä. Halusin kuitenkin säilyttää mahdollisuuden konseptoida ratkaisuja yhdessä osallistujien kanssa, joten jätin reseptipinkan varasuunnitelmaksi siltä varalta, että aika toisessa työpajassa loppuu kesken. Toisen työpajan tavoitteeksi päätin suunnitteluongelman validoinnin osallistujien kanssa ja tuottaa lisää materiaalia suunnittelua inspiroimaan. Valitsin tällä kertaa näkökulmaksi Suomen kielen opiskelun.

*Suunnittelemani
ohjelma oli
kunnianhimoinen
ja täysin sen
varassa, että tulkki
on käytettävissä.*

Lämmittelyharjoitukseksi olin valinnut Heimot-harjoituksen (kuvio 9), jossa osallistujat asettuvat piiriin ja siirtyvät piirin keskelle mikäli esitetty väite pitää omalla kohdalla paikkansa. Vähäisen osallistujamäärän sejä tulkin muuttuneen aikataulun vuoksi päädyimme kuitenkin jättämään harjoituksen pois ja vain jakamaan osallistujat ryhmiin sen mukaan, mistä he ovat kotoisin, jotta kommunikaatio helpotuisi edes osallistujien kesken. Suunnittelemani ohjelma oli kunnianhimoinen ja täysin sen varassa, että tulkki on käytettävissä.

Koska tulkkiin ei saatu yhteyttä, otin käyttöön varasuunnitelman, ja aloimme askarrella reseptipinkkoja (kuvio 13). Ohjeistimme kompassin ohjaajan kanssa kirjoittaen, piirtäen, näytellen sekä valmistamani mallikappaleen avulla reseptipinkan valmistamisen. Työskentelyn edetessä pakka iteroitui ostoslistaksi ennemmin kuin reseptiksi. Askartelu toimi hyvin tekemällä opettelemisen ajatuksella ja teki mahdolliseksi toistemme ymmärtämisen myös ilman tulkkia. Lopuksi valmiit pinkat ripustettiin taululle näytille.

1. Heimot: Osallistujat asettuvat piiriin ja siirtyvät piirin keskelle mikäli esitetty väite pitää omalla kohdalla paikkansa. Jokainen esittää vuorollaan väitteen, ja piirin keskelle muodostuu ryhmiä, heimoja, näiden osallistujia yhdistävien asioiden perusteella.

2. Missä tilanteessa tarvit suomea? Kerätään taululle post-iteille vastaukset seuraaviin kysymyksiin: Mikä oli viimeisen viikon aikana tilanne, jossa toivoit osaavasi suomea paremmin? Apukysymyksinä: Missä tilanteessa he toivoivat osaavansa suomea? Miksi tämä tilanne? Missä tapahtui? Mitä tapahtui? Ketä muita liittyi tilanteeseen? Mitä kieliä puhuttiin? Miksi tarvitsit suomea? Mitä halusit sanoa? Mitä apuvälineitä: sanakirja, älypuhelin, tulkki? Kun laput ovat taululla, osallistujat äänestävät käsiteltävät tilanteet pisteyttämällä kolme, kaksi ja yksi pistettä oleellisimmasta alkaen.

3. Voimakenttä: Pohditaan parin kanssa yhden värisille lapuille asioita, jotka edesauttavat suomen oppimista ja toisen värisille sellaisia asioita, jotka vaikeuttavat. Lopuksi vaikeuttavat asiat sijoitetaan taululle ”vaikuttamisen kehälle”, jossa lähellä keskustaa ovat asiat, joihin voi itse vaikuttaa ja kauempana kehällä asiat, jotka ovat oman vaikutuspiirin ulottumattomissa. Harjoitus auttaa ongelmien priorisoinnissa.

Tauko

4. Brainstorming, 2 - 3 ryhmää joissa 3 - 4 hlöä

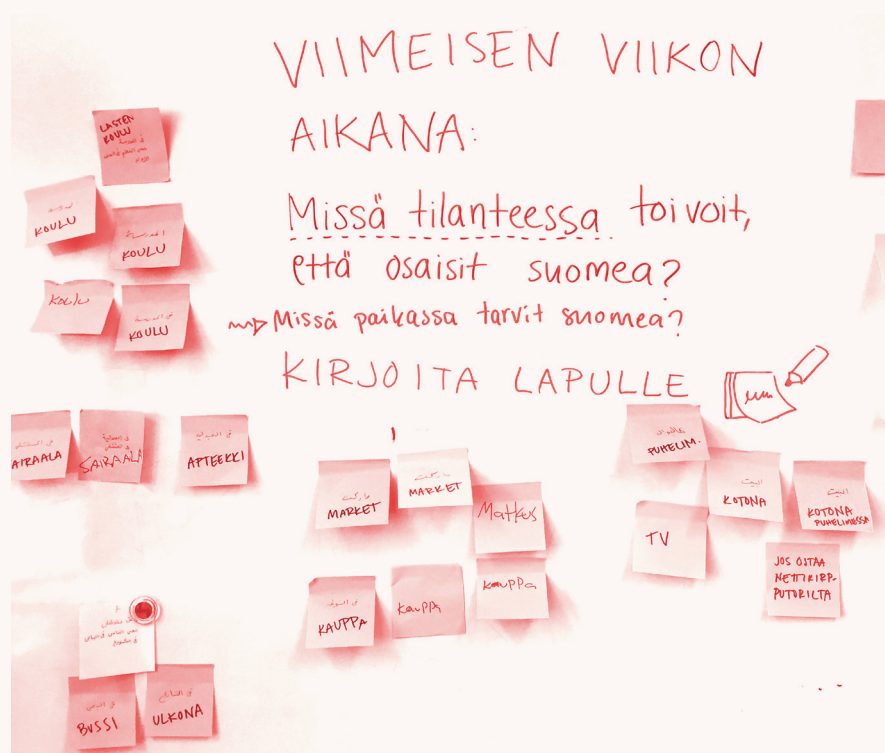
Valitkaa edellisen harjoituksen tilanteista/ongelmista yksi. Keskustellaan ryhmissä, mitä valitussa tilanteessa haluttiin viestiä ja millä eri tavoin viestin olisi voinut tilanteessa välittää. Tavoitteena on tuottaa mahdollisimman monta ideaa, jotka kirjoitetaan muistiinpanoina pöydän keskellä olevalle A3-kokoiselle paperille.

Kun mieluinen ratkaisu on löytynyt, kehitetään sitä ryhmässä eteenpäin pohtimalla vastauksia seuraaviin kysymyksiin: ”Voiko ratkaisua hyödyntää seuraavan kerran vastaavassa tilanteessa?”, ”Mitä se vaatii?” Ja ”Mistä osista/osioista ratkaisu koostuu?”. Lopuksi esitellään ryhmän ajatukset muille.

Kuvio 12. Suunnitelma, työpaja II

Kuvio 13. Varasuunnitelmana testasin ryhmän kanssa suunnittelemani reseptipinkan askartelemista

Kuvio 14. Osallistujat kertoivat tarvitsevänsä suomea kaupassa, koulussa, liikenteessä, tv:tä katsoessa, nettikirpputoriostoksista sopiessa sekä lääkärissä ja apteekissa. Kaupassakäynti oli yleisin tarve kuudella lapulla.

Tauon aikana tulkki saapui paikalle, mutta oli kiireinen muissa hankkeeseen liittyvissä asioissa. Odottamisen ajaksi kehitin jatkotehtävän, jossa osallistujat saivat kerättyä sanastoa itselleen ylös liimaamalla tarroja kartongille ja kirjoittamalla sanoja edellisen tehtävän mukaisesti. Tarroissa oli erilaisia eläimiä kuten norsu, kirahvi, apina jne. sekä tähtiä, aurinko, kuu, omenoita, mansikoita ja kukkia. Kun tulkki vapautui, oli aikaa puoli tuntia ja päätin edetä suunnitellun ohjelman mukaisesti ensimmäisestä tehtävästä alkaen.

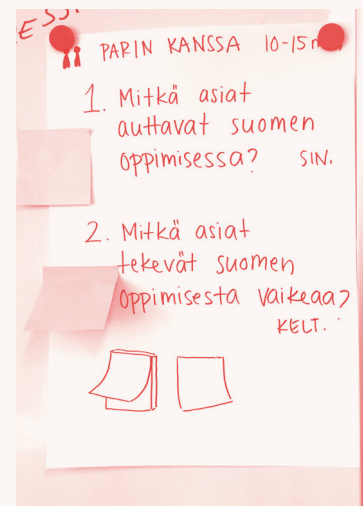
Keräsimme post-iteille tilanteita (kuvio 14), joissa osallistujat arjessaan tarvitsevat suomea. Osallistujat kirjoittivat vastauksensa lapuille joko suomeksi tai arabiaksi, jotka sitten taululla käännettiin tulkin avustuksella suomeksi ja ryhmiteltiin keskenään samankaltaisiin ryhmiin. Vastauksissa toistuivat useimmiten kaupassakäynti, lasten koulunkäyntiin sekä terveydenhuoltoon liittyvät tilanteet.

Voimakenttä-harjoituksessa pyysin osallistujia nimeämään suomen oppimista edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä (kuvio 15). Olin pelännyt etukäteen kriittisten näkökulmien puutetta edellisen työpajan kokemuksen pohjalta, mutta tällä kertaa kysymyksenasettelu oli toimivampi ja vastauksia tuli myös haasteisiin, kielen oppimista vaikeuttavien asioiden puolelle.

Edistäviä asioita olivat suomea osaavat kaverit ja omat lapset, ulkona liikkuminen sekä ahkera opiskelu. Haittaavia asioita olivat se, ettei käy opiskelemassa tai lapset häiritsevät opiskelua sekä se, ettei ole kontaktia suomalaisten kanssa, jolloin ei pääse käyttämään kieltä.

Koska aikaa ei ollut enää tarpeeksi, emme ehtineet tehdä harjoituksen toista osaa, jossa asioita olisi laitettu vaikuttamisen kehälle. Myös ideointi ryhmissä piti jättää kokonaan pois muttuneen aikataulun vuoksi.

Kun aika oli lopussa, kiitin osallistujia ajasta ja pyysin kommentteja reseptipinkasta ja siitä, uskovatko he sen olevan hyödyllinen kaupassakäynnin helpottamiseen. Sekä osallistujilta että kurssin vetäjältä saadun palautteen mukaan konsepti oli käyttökelpoinen, mutten pystynyt arvioimaan, menikö pinkka todellisuudessa käyttöön. Kuvitin työpajojen jälkeen askarteluohjeen, jonka toimitin vetäjälle mahdollista myöhempää käyttöä varten (Liite 1).

Kuvio 15. Parin kanssa tehtävässä harjoituksessa hyödynnettiin erivärisiä lappuja

5. Eettinen pohdinta huolellisen valmistautumisen keskiössä

⁵⁹ Canas, *10 things you need to consider if you are an artist not of the refugee and asylum seeker community looking to work with our community*

⁶⁰ Ahmed, *Oletko tekemässä antirasistista projektia?*

⁶¹ Julia Thurén, *9 keinoa olla hyvä valkoinen liittolainen* (Ruskeat tytöt, 2018)

Ymmärtääkseen omaa toimintaansa ja valta-asemaansa, tulee suunnittelijan olla tietoinen omasta valta-asemastaan sekä valintojensa vaikutuksista osallistujiin. Kun toimitaan tällaisessa vähemmistöasemassa olevan ryhmän kanssa, on erityisen tärkeää, että suunnittelija tarkastelee omia vaikutuksiaan kriittisesti. Kannattaa kysyä itseltään, mistä syystä haluaa toimia juuri tämän rodullistetun tai toiseutetun ryhmän tai teeman kanssa. Onko monikulttuurisuus tai diversiteetti vain ulkoa saneltu pakollinen paha, vai suhtautuuko erilaisuuteen aidon kunnioittavasti? Lisääkö aihevalinta suunnittelijan apurahansaantimahdollisuuksia tai edistääkö se uraa? Mikä on hankkeen todellinen muutosvoima, minkä varjolla ihmisiltä pyydetään heidän aikaansa?^{59:60} Oma suhtautuminen aiheeseen tulee käydä perusteellisesti läpi, ottaa selvää rakenteellisesta epätasa-arvosta ja käsitellä siihen liittyvät mahdolliset tunteet. Keskiössä tulisi olla yhteiskunnan sortavien rakenteiden purkaminen, ei suunnittelijan sankari-imagon rakentaminen tai valkoisen ihmisen etuoikeutetusta asemasta podettavan syyllisyyden tunnon lievittäminen.⁶¹

Oma tutkimukseni on saanut alkunsa kiinnostuksesta toiseuttamiseen liittyviin ennakkoluulojen ja oletusten purkamiseen. Halusin löytää mahdollisimman avoimia työskentelymenetelmiä, jotka eivät edellytä suunnittelijalta ennakoon tehtäviä rajoituksia tai arvauksia osallistujien taitotasosta tai yhteisesti jaettavista näkemyksistä - työkaluja, joita voi käyttää tilanteessa, jossa osallistujat ovat suunnittelijalle ennestään tuntemattomia. Koska oma tavoitteeni on tuottaa työtapoja, joilla voitaisiin saavuttaa aiempaa inkluusiivisempia suunnitteluprosesseja ja vähentää symbolista väkivaltaa niiden lopputuotoksissa, oli perusteltua työskennellä tällaisen yhteiskunnassamme rodullistetun ja toiseutetun ryhmän kanssa.

Prosessipäiväkirjassa olen työn tavoitteita asettaessani sekä ennen työpajoja pohtinut osallistumisen arvoa osallistujille, oman etuoikeuden ja sen tuoman valta-aseman tunnistamista sekä toiseutta, joita käsittelen tarkemmin seuraavissa kappaleissa.

5.1 Toiminnan oikeutus

Se, että suunnittelijan on perusteltua työskennellä vähemmistöryhmän kanssa, ei vielä riitä perusteeksi viedä aikaa yksilöiltä, jotka ovat kyseisellä kurssilla omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Miten tahansa osallistava suunnittelu onkin järjestetty, perustuu se aina siihen, että suunnittelijan lisäksi myös joku tai jotkut muut antavat työpanostaan. Muodosta riippumatta osallistava suunnittelu vaatii osallistujiltaan vähintään aikaa ja vaivannäköä, ja se saattaa vaikuttaa jopa osallistujan statukseen yhteisönsä jäsenenä. Teoksessaan *Decolonizing methodologies*⁶² Linda Tuhiwai Smith korostaa osallistavien menetelmien käytön huolellista suunnittelua. Vaikka osallistujissa olisikin intoa ja myönteistä asennetta, on tärkeää huomioida osallistumisen vaatimat resurssit etenkin sellaisten ryhmien ja yksilöiden kohdalla, joilla jo valmiiksi on paljon kannettavanaan. Designer as Feminist -työpajassa pohdittiin toisen osallistumisen kapitalisointia. Suunnittelijan tulee pohtia, millä tavoin itse hyötyy muiden osallistumisesta. Mikä arvo muiden antamalla panoksella on suunnitteluun? Työn toimeksiantajan maksama korvaus sekä nimellinen kunnia suunnittelusta menee kuitenkin käytännössä aina vastaavalle suunnittelijalle. Millaista hyötyä osallistajat saavat korvaukseksi työpanoksestaan? Osallistumisen tulisi siis olla vapaaehtoista, ja osallistujan tulisi saada työstään vähintään sellainen korvaus, jonka kokee oikeudenmukaiseksi.⁶³

⁶² Tuhiwai Smith, *Decolonizing methodologies*, s. 140

⁶³ Herranen ym., *Designer as Feminist*

Tässä valossa jo suomenkielinen termi “osallistava” muotoilu on itsessään ongelmallinen, sillä se viittaa osallistujan alistettuun rooliin. Toisella ihmisellä, tässä suunnittelijalla, on valta jota hän käyttää osallistujan osallistamiseen - vapaaehtoisesti tai vastentahtoisesti. Tässä yhteydessä termi on kuitenkin osuva, sillä se korostaa hyvin muotoilijan vallasta kumpuavaa vastuuta huomioida, ketä otetaan suunnitteluun mukaan ja millä tavalla.

Toisinaan osallistujille maksetaan korvauksia rahan tai muiden hyödykkeiden muodossa, mutta osallistuminen voi myös itsessään olla osallistujille riittävän palkitseva kokemus. Tämä tulee kuitenkin olla osallistujien,

ei pääsuunnittelijan kokemus korvauksen riittävydestä. Koska tapauksen osallistujat olivat kurssilla oppiakseen suomea, rajasin työskentelyn tavoitteen liittyväksi tähän kielen oppimisen tavoitteeseen. Kirjassa Participate - Designing with user-generated content Armstrong esittää, että parhaassa osallistavassa suunnittelussa käyttäjien tuottamasta sisällöstä tuotetaan jotain alkuperäistä panosta suurempaa. Näin suunnittelija tuottaa lisäarvoa käyttäjille palkiten heidän osallistumisensa. Osallistujien yksittäiset panostukset voivat olla pieniä ja yksinkertaisia: kuva, sana, liike tmv. mutta osana suurempaa kontekstia, ne saavat lisää merkityksiä ja luovat yhdessä muiden tuottaman sisällön kanssa jotain uutta ja odottamatonta. Hyödyllisyyttä ja jatkuvuutta tukevat myös sellaiset projektit, joissa suunnittelija luo osallistujille alustan, jolla toimia ja kehittää käsillä olevaa suunnitteluongelmaa eteenpäin.

⁶⁴ Armstrong &
Stojmirovic, *Participate*
- *Designing with user-*
generated content, s. 17

Tässä tapauksessa asetelma oli kuitenkin keinotekoinen, sillä työ ei ollut toimeksianto eikä aidon käyttäjälähtöinen vaan sen itse tarkoitus oli tutkia työskentelytapoja sen sijaan, että tuotettaisiin välttämättä mitään konkreettista lopputulosta. Tästä syystä jouduin tekemään kompromisseja sen välillä, tuottaisinko työssä tosielämän toimeksiantoa jäljitellen konseptin työpajoissa nousseen suunnitteluongelman ratkaisemiseen, vaiko jotain konkreettista, josta juuri nämä osallistujat hyötyvät. En halunnut määrittää tätä ennen ensimmäistä työpajaa, mutta toisaalta en myöskään kysynyt osallistujilta, mitä he haluaisivat työskentelyn tuottavan. Kun suunnitteluongelmaksi oli valikoitunut ensimmäisen työpajan pohjalta kaupassakäynnin helpottaminen, käytin yksipuolisesti valtaani ja päätin rajata konseptin sellaiseen muotoon, joka voidaan käytettävissä olevan ajan puitteissa yhdessä toteuttaa.

Tämän vuoksi luovuin kaikista viestintäkampanjan muodon saavista ideoista, joiden toteuttaminen olisi vaatinut aivan toisenlaisia resursseja kuin tämän projektin puitteissa oli käytettävissä. Samasta syystä myös haaveet digitaalisesta, koodausta vaativasta ratkaisusta täytyi jättää syrjään, vaikka jatkuvuuden ja skaalautumisen näkökulmasta ne olisivatkin tarjonneet mielenkiintoisia vaihtoehtoja. Osallistujien hyödyn näkökulmasta olisi kysyntää ollut juuri älypuhelimella käytettävillä sovelluksille, joiden avulla käyttäjät voisivat opetella kieltä suoraan arjen tilanteissa. Tätä ajatusta arjen tilanteissa hyödynnettävästä kielen opiskelun avusta pyrin soveltamaan analogisessa muodossa suunnitellessani konseptin reseptipinkan askarteluun. Pyrin huomioimaan saavutettavuutta valitsemalla työhön jokaisen kotoa löytyviä edullisia materiaaleja kuten kartonki ja mainoslehtiset. Jatkuvuutta pyrin luomaan kuvitetulla ohjeella, jota voidaan hyödyntää

tulevilla kursseilla sekä kotioiloissa itsenäisesti, ilman suunnittelijan läsnäoloa.

Vaikka pyrinkin pitämään osallistujien edun mielessäni näitä valintoja tehdessäni, käytin valtaani heidän ylitseen. Mikäli toisessa työpajassa olisi ehditty tekemään suunnittelemani ideointiharjoitus, olisi heidän ollut mahdollista osallistua työskentelyn tavoitteiden määrittämiseen sekä tuottaa näkökulmia siihen, millä lailla näitä tavoitteita olisi lähestytty. Käytännön syistä yhteinen työskentelyaikamme kuitenkin jäi niin vähäiseksi, että jouduin tekemään ratkaisut nopeasti itsenäisesti pyrkimällä oman ymmärrykseni valossa parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen.

Voidaan myös aiheellisesti kyseenalaistaa, oliko tapauksessa tehty työ ja tuotettu konsepti hyödyllinen osallistujille siinä määrin, että he olisivat kokeneet käytetyn ajan olleen sen arvoista. Toisen työpajan lopussa osallistujilta ja kurssin ohjaajalta pyytämäni palaute oli myönteistä, mutta hyödyllisyyden arvioimiseksi olisi pitänyt jollain tapaa vielä palata myöhemmin asiaan ja selvittää, onko konseptista todella ollut hyötyä. Omien resurssieni rajallisuuden vuoksi tämä jäi kuitenkin tekemättä.

5.2 Oman etuoikeuden tunnistaminen

Mikäli omaa etuoikeutettua asemaa ja sen suomaa valtaa ei tunnista, voi tietoisesti tai tiedostamattaan päätyä vahvistamaan yhteiskunnan eriarvoistavia rakenteita.⁶⁵ Etuoikeudessa keskeistä on sen näkymättömyys sen kokijalle, ja usein yksilön on vaikea hahmottaa etuoikeutetun aseman vaikutusta omaan menestykseen. Jos ei elämässään ole joutunut kiinnittämään huomiota omaan sukupuoleen, ihonväriin, syntyperään tai muuhun ominaisuuteen, johon ei itse voi vaikuttaa, ei se tarkoita, etteikö näihin ominaisuuksiin liittyvistä eriarvoistavista rakenteista olisi itse hyötynyt. Päinvastoin, on etuoikeus elää joutumatta kiinnittämään näihin tekijöihin huomiota. Oman etuoikeuden pohtiminen on hidasta ja mahdollisesti kivuliasta, mutta erittäin tarpeellista. On toistuvasti kysyttävä itseltään, miten oma tausta auttaa tai vaikeuttaa toisen ihmisen kokemuksen ymmärtämistä sekä siedettävä epämukavia tunteita kiusallisten totuuksien edessä.⁶⁶

Oma asemani osallistujiin nähden on räikeän etuoikeutettu, mitä pyrin hahmottamaan prosessipäiväkirjassani sen kautta, kuinka vähän omakoh- taista kokemusta minulla toisen kulttuurin pariin joutumisesta onkaan.

⁶⁵ Prado de O. Martins, *Privilege and Oppression: Towards a Feminist Speculative Design*

⁶⁶ Frances Kendall, *Understanding White Privilege. Creating Pathways to Authentic Relationships Across Race* (Englanti: Routledge, 2013), s. 3

“Olen asunut muutaman kuukauden Münchenissä, Saksassa, mutta vaikka koinkin kulttuurisia eroja sen ja koti-Suomen välillä, en aivan usko että voin millään tasolla samaistua näihin kotimaastaan pakenemaan joutuneisiin naisiin. Vain toisesta maailmansodasta kertovat tarinat ja omien isovanhempieni evakkokertomukset voivat antaa edes pienen pilkahduksen siitä, mitä se pahimmillaan voi olla. En ole myöskään erityisen perehtynyt Lähi-Idän tilanteeseen tai islamilaisten maiden kulttuuriin, joten minun tulee olla äärimmäisen hienotunteinen ja varovainen tehdessäni minkäänlaisia oletuksia heistä tai heidän tilanteistaan.” (Prosessipäiväkirja 20.4.2017)

Vaikka minua ja osallistujia yhdistää se, että olemme naisia, ei se ole tuntunut muihin eriarvoistaviin seikkoihin nähden niin merkittävältä tekijältä, että olisin sitä pohdinnoissani edes maininnut. Oman etuoikeuden pohtiminen on auttanut sisäistämään ajatusmallia siitä, kuinka vähän voi toisen tilanteesta tai kokemuksista ymmärtää ja miksi “minun tärkein roolini on kuunnella ja kysellä liikoja johdattelematta”. Pohdinnoissani pääsin sille tasolle, etten voi tietää osallistujista mitään, mutta muuten pohdinta on jäänyt kevyeksi. Minulle on selvästi ollut ensi kertaa aiheita pohtiessani vaikeaa sanallistaa omaa valkoisuuttani, sillä kuten sanottu, on prosessi hidas ja kiusallinen. Havainto korostaa aiheen pohtimisen tärkeyttä ja sitä, ettei tällainen sisäinen tutkiskelu voi olla kertaluonteista vaan jatkuvaa, mikäli haluaa huomioida eriarvoisuuteen liittyviä haasteita työssään.

Pyrin samaistumaan osallistujien tilanteeseen kielen opiskelijoina ja ymmärtää heidän lähtökohtiaan:

“Koska työpajaan osallistuva ryhmä on suomen kielen alkeiden opiskeluryhmä, joka koostuu turvapaikanhakija- ja pakolaisnaisista, pitää ottaa huomioon heidän tilanteensa kielen opiskelijoina. Osallistujilla saattaa olla useamman kielen osaamista, mutta on mahdollista että osa naisista ei osaa lukea tai kirjoittaa edes omaa kieltään. Taso tulee olemaan hyvin vaihteleva. Yhteistä kieltä ei välttämättä ole edes ryhmän jäsenten kesken, saati minun ja ryhmäläisten.”

Oma suhteeni käsiteltävään aiheeseen, kielen oppimiseen, jäi prosessipäiväkirjassa hyvin kevyelle tasolle keskittyessäni omiin kokemuksiini kielen opiskelussa:

“Itse olen aivan pienestä pitäen tavannut perhetuttuja eri maista ja kielialueilta: suomenruotsalaisia, venäläisiä ja japanilaisia ihmisiä. Heti siitä asti, kun 9-vuotiaana alkoi englannin opiskelu, olen päässyt harjoittelemaan sen käyttöä tuttujen ja turvallisten ihmisten kanssa. Tiedostan, että kaikilla ei ole ollut sitä mahdollisuutta, jolloin vieraan kielen puhuminen saattaa pelottaa. Toki itsekin olen suomalaisen tapaan epävarma tilanteissa, joissa käytössä on joku itselle heikompi kieli, kuten saksa tai espanja. Tunnistan siis pelon vieraan kielen käyttämisessä, mutta tiedän että pelosta (tai oikeammin ehkä jännityksestä) voi päästä yli. Olen myös opiskellut venäjää, jossa aakkosto poikkeaa siitä, mihin itse on oppinut. Kirjainten oppiminen on tällöin se ensimmäinen, mistä lähdetään liikkeelle.”

Pohdinta osoittaa, kuinka olen suhtautunut kielenopiskeluun mielenkiinnon kohteena ja harrastuksenomaisesti, mitä se itselleni aina onkin ollut. En ole huomionnut eroa kielen käyttämisen konteksteissa, mikä osoittaa oman etuoikeutetun asemani aiheen suhteen. Kun itse olen käyttänyt kieltä vapaaehtoisesti matkailun parissa, voi heillä kyseessä olla pakon edessä selviytyminen arjesta ja uudessa asemassa vieraassa yhteiskunnassa. Osallistujat olivat tilanteessa, jossa he eivät ole päätyneet opintojen pariin ainakaan pelkästään omasta kiinnostuksestaan kyseistä kieltä kohtaan, vaan pakosta joutueksaan uudelle kieliväyhykkeelle. Tämän lisäksi kielenopiskelu ei välttämättä perustu vapaaehtoisuuteen, vaan voi liittyä velvoitteeseen tai painostuksen tunteeseen esimerkiksi paikallisen viranomaisen taholta. Tämä näkökulma ei prosessipäiväkirjassani tule esiin, mutta olisi saattanut olla tarpeellista hahmottaa ja selvittää tarkemmin.

5.3 Toiseus

Etuoikeuden mekanismia voidaan hahmottaa myös toiseuden käsitteen kautta.

*“Oman ansaitsemattoman etuoikeutetun asemansa tiedostaminen on ensimmäinen askel kohti keskustelua toiseudesta.”
- Hanna Järvinen, teoksessa Toiseus 101 (Lindfors 2016, 20).*

Toiseuttaminen on vallankäytön keino, jossa tarkastelija ja tämän edustamat arvot ovat keskiössä. Etnosentrisen lähestymisen tapaan omaa kulttuuria ja

⁶⁷ Morrow & Brown,
*Critical Theory
and Methodology.
Contemporary Social
Theory*, s. 10

olemusta pidetään standardina, johon muita verrataan ja jonka perusteella heitä arvioidaan⁶⁷. Vieras kulttuuri kutistetaan vähempiarvoiseen rooliin keskittymällä erottaviin tekijöihin ja jättämällä samanlaisuus huomiotta. Toiseuttaminen ilmenee käytännössä esimerkiksi me/he-ajattelulla, stereotyyppioissa sekä ennakkoluuloissa.

⁶⁸ Husein Muhammed,
Yhtä erilaiset (Helsinki:
Kustannusosakeyhtiö
Teos, 2011), s. 73 - 74

Teoksessaan *Yhtä erilaiset*⁶⁸ Husein Muhammed kuvailee muslimien identiteettiin liittyvää problematiikkaa seuraavasti:

Suomalaisessa ja eurooppalaisessa islam-kritiikissä pidetään monesti kaikkia muslimienemmistöisistä maista tulevia maahanmuuttajia muslimeina ja kaikkia muslimeja uskonnollisina. Lisäksi islam ja muslimit nähdään hyvin yhtenäisenä ryhmänä.

--

Moni Suomessa asuva muslimi oudoksuu sitä, että hänet yhdistetään toiselta puolelta maailmaa tulleisiin muslimeihin pelkästään hänen (oletetun) uskontonsa vuoksi, vaikka hän ei olisi koskaan ollut uskonnollisesti aktiivinen eikä kokenut uskontoa itselleen tärkeäksi asiaksi.

Tässä on kyse rodullistamisesta, joka on yksi toiseuttamisen ilmenemis-
muoto ja tarkoittaa yksilöön tai ihmisryhmään kohdistettavia oletuksia,
stereotyyppioita tai ennakkoluuloja ihonvärin, etnisen taustan, kielen tai
muun vastaavan ominaisuuden perusteella.

Kiinnostukseni aihevalintaan perustuu toiseuteen, sen tunnistamiseen ja sen kohtaamiseen. Toiseuttaminen on siis antanut koko tutkielmaleni kontekstin, sillä ilman jakoa meihin ja ”niihin toisiin” aihetta ei olisi. Osallistujien kohdalla teinkin paljon oletuksia. Oletin heidän tulevan kulttuurista ja maista, jossa naisen asema ei ole samanlainen ja nimenomaan omasta näkökulmastani tarkasteltuna yhtä hyvä kuin Suomessa. Julkisen keskustelun ja uutisten perusteella osasin odottaa, että turvapaikanhakijat ovat eri maista, joiden välillä saattaa olla jännitteitä. Kielikurssin rajauksen perusteella tiesin kuitenkin kaikkien osaavan arabiaa, vaikka heidän äidinkieltensä saattaisikin olla joku muu. Olin myös jo oppinut kyseenalaistamaan ennakkoluuloni turvapaikanhakijoiden heikommasta koulutustasosta, ja olin ymmärtänyt että heidän joukossaan on yhtälailla korkeakoulutettuja kuin täysin kouluttamattomiakin henkilöitä. Kun työpajojen aikana kävi ilmi, että naiset olivat pääasiassa kotiäitejä, huomasin ennakkoluulojeni saavan jälleen valtaa. Tämä vahvisti käsitystäni naisen alistetusta asemasta islamilaisessa

kulttuurissa, minkä myötä vältin ilmaisemasta oletuksia heidän perhe-elämästään ja kysymään enemmän avoimia kysymyksiä. Lisäksi havaitsin, että ensimmäisessä työpajassa tulkin poistuttua englannin käyttäminen sisälsi selvästi oman tottumukseni englannista niin sanottuna yleiskielenä, mikä ei osallistujien näkökulmasta pitänytkaan paikkaansa. Englannin käyttäminen asetti heidät toisiinsa nähden eriarvoiseen asemaan, mikä aiheutti jonkunasteista närkästystä. Tätä asiaa en osannut ennakoida ollenkaan, mutta pyrin korjaamaan suuntaa välttämällä englantia toisessa työpajassa.

Ruskeat tytöt -blogia pitävä ja rodullistamista paljon pohtinut Koko Hubara määrittelee rodullistamiseksi myös tavan, jolla valkoinen valtaväestö olettaa ei-valkoisten olevan olemassa ainoastaan suhteessa valkoisiin.⁶⁹ Tämä oletus on nähtävissä jossain määrin myös omassa lähestymisessäni aihetta kohtaan, sillä olen alussa ollut kiinnostunut erityisesti turvapaikanhakijoiden suhtautumisesta meidän kulttuuriimme ja heidän kokemuksestaan siinä. Tosiasiassa työpajoissa kävi ilmi, että osallistujien arjen haasteet ovat pääasiassa konkreettisia arjen ja elämän pyörittämiseen liittyviä, eikä heillä ole välttämättä energiaa tai kiinnostusta pohtia suhdettaan kantaväestöön.

⁶⁹ Jussi Latvala, *Hyväntahtoiset suomalaiset rodullistavat vahingossa – ja siksi rasismista pitää puhua* (YleX uutiset 21.12.2015)

6. Menetelmävalinnat valta-asetelman määrittäjänä

Vaikka työskentelytavaksi olisi valittu osallistava suunnittelu ja suunnittelija kuuntelisi työssään oikeita ryhmiä, voi se sisältää silti eriarvoistavia valta-asetelmia. Jos tehtävänasettelu sisältää me/he-vastakkainasettelun ja päätöksentekovalta on sillä taholla, jolla se jo muutenkin yhteiskunnassa on, ei välttämättä auteta näiden asetelmien purkamisessa. Jos yksipuolisesti vaaditaan osallistujia jakamaan tarinoitaan, voi se voimaannuttamisen sijaan laiminlyödä yksilön itsemääräämisoikeutta. Miten kerättyjä tarinoita käytetään - kuka puhuu ja kenen suulla? Myös alentuva suhtautuminen osallistujiin aliarvioi heidän toimijuuttaan ja vahvistaa eriarvoista asetelmaa.^{70:71}

⁷⁰ Canas, *10 things you need to consider if you are an artist not of the refugee and asylum seeker community looking to work with our community*

⁷¹ Ahmed, *Oletko tekemässä antirasistista projektia?*

Eniten valtaa suunnittelija käyttää menetelmävalinnoissa, eli niissä valinnoissa jotka määrittävät, millä tavalla työpajassa työskennellään ja millaista tietoa työpaja tuottaa. Tapauksen perusteella suunnittelija voi näillä valinnoilla vaikuttaa erityisesti sisäisen valta-asetelman muodostumiseen sekä osallistujien toimijuuden tukemiseen tai rajoittamiseen. Käytännössä nämä valinnat kohdistuvat tutkimuksessani sellaisiin asioihin kuin käytettävä kieli, työskentelytavat, tehtävän- ja kysymyksenasettelut sekä osallistujien vuorovaikutus toistensa kanssa.

6.1 Toimijuuden tukeminen

Yhteiskuntatieteissä toimijuudella kuvataan yksilön tai yhteisön kykyä toimia itsenäisesti ja tavoitteellisesti vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa. Siihen liitetään aktiivisuus ja tarkoituksellisuus, mikä erottaa sen reaktiivisesta, esimerkiksi vaistonvaraisesta toiminnasta. Toimijuus ei ole yksilön ominaisuus, vaan se määriytyy vuorovaikutuksessa ympäröivään yhteisöön, kulltuuriin ja normeihin, joten sen kautta voidaan tarkastella, kenellä yhteiskunnassa on mahdollisuuksia toimia ja ketä yhteisö on valmis kuuntelemaan.⁷² Osallistavassa suunnittelussa suunnittelija voi joko

⁷² Suvi Ronkainen, *Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus* (Helsinki: Talentum, 2006,) s. 531 - 550

tukea osallistujien toimijuutta tai rajoittaa tätä. Intersektionaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna liitän toimijuuden yhteyteen käsitteen autonomia (myös: itsemääräämisoikeus), jolla voidaan kuvata yksilön käsitystä omasta toimijuudestaan. Autonomia muodostuu sosiaalisten suhteiden kontekstissa ja määräytyy rodun, luokan, sukupuolen ja etnisyyden perusteella.⁷³ Yhdessä näiden käsitteiden avulla voidaan hahmottaa yksilön mahdollisuutta, halukkuutta ja kykyä määrätä itsestään ja vaikuttaa ympäristöönsä yhteiskunnallisena toimijana.

Toimijuudessa on kyse myös yksilön oikeuksista, vastuista ja odotuksista,⁷⁴ ja eri asemassa olevia vastuullistetaan eri tavoilla samalla kun uhrina nähtäviä yksilöitä vapautetaan vastuusta. Uhriuttaminen voidaan nähdä kuitenkin myös toimijuutta purkavana, eriarvoistavana mekanismina. Toisen ihmisen määrittely uhriaseman kautta typistää henkilön passiivisen ja avuttoman uhrin rooliin. Uhriuttamalla toinen hänen toimijuutensa jätetään huomioidatta, mikä loukkaa hänen itsemääräämisoikeuttaan. Hyvää tarkoittavat, mutta itseään sankarin rooliin nostavat etuoikeutetut toimijat päätyvät usein puhumaan tällaisten uhriutettujen kehojen yli. Turvapaikanhakijoiden kohdalla asetelmassa on jo lähtökohtana yksilön joutuminen väkivallan tai sen uhan uhriksi, joka asettaa heidät heikompaan asemaan samalla, kun Suomen valtio ja sen myötä suomalaiset mielletään auttajan rooliin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että turvapaikanhakijat olisivat suomalaisessa yhteiskunnassa kykenemättömiä puhumaan omasta puolestaan ja tietämään omaa parastaan. Uudessa, mahdollisesti vaikeassa tilanteessa selvitäkseen he tarvitsevat toki tukea paikallisilta, mutta on merkittävä ero siinä, asettuuko auttaja puhumaan autettavien puolesta vai pyrkiikö hän tukemaan heidän mahdollisuuksiaan saada oma äänensä kuuluviin.

Osallistava suunnittelu voidaan nähdä voimaannuttavana silloin, kun annetaan ääni ryhmille, joiden vaikutusmahdollisuudet yhteiskunnassa ovat rajalliset tai ne koetaan rajallisiksi. Voimaantuminen voidaan nähdä resursina, jonka avulla voidaan tutkia tiettyjä vallan ja emansipaation ulottuvuuksia muotoilussa, jossa sitä lähestytään tiedostamalla sen sosiaaliset ja diskursiiviset ulottuvuudet tietyissä tilanteissa ja käytänteissä.⁷⁵ Tässä työssä tarkastelen toimijuutta valintojeni seurauksen näkökulmasta: Lisäävätkö valitsemani toimintatavat osallistujien toimijuutta, vai purkavatko ne sitä? Tärkeää on myös huomioda, millaiseksi oletan osallistujien halukkuuden ja valmiuden aktiiviseen vaikuttamiseen. Valinnoillani halusin tukea sekä osallistujien mahdollisuuksia osallistua prosessin tuottamiseen ja vaikuttaa työn kulkuun (toimijuus) että vahvistaa heidän kokemustaan aktiivisina toimijoina (autonomia).

⁷³ Catriona Mackenzie & Natalie Stoljar, *Relational Autonomy: Feminist Perspectives on Autonomy, Agency, and the Social Self* (Oxford University Press, 2000), s. 4

⁷⁴ Ronkainen, *Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus*

⁷⁵ Lundmark, *Designing for Online Youth Counselling. Empowerment through Design and Participation*, s. 16

Työpajan kieleksi oli määritelty pääasiassa suomi kurssin tavoitteiden mukaisesti. Järjestäjien arvausten perusteella pyrin varautumaan niin, että ”yhteistä kieltä ei välttämättä ole edes ryhmän jäsenten kesken, saati minun ja ryhmäläisten. Minulla ei myöskään ole tilanteessa [välttämättä] tukena tulkkia, joten viestintä pitää olla hyvin pelkistettyä ja mahdollisimman visuaalista.” Graafisen suunnittelun kulmasta pohdin, että ”kieli on yksi tapa kommunikoida - graafisena suunnittelijana haluan auttaa ryhmää löytämään muita keinoja viestinnän helpottamiseen”. Toisaalta halusin, että ryhmällä olisi mahdollisuus ilmaista haluamansa asiat niin, ettei ainoa tapa kommunikoida ole minun määrittelemieni viestintäkeinojen kautta. Tässä tulkin rooli nousee keskeiseksi, jotta osallistujat voivat tulla ymmärrettyksi ja kohdatuksi heidän omalla kielellään. Tapauksen perusteella voidaan päätellä, voi arabiankielisistä tulkeista olla pulaa. Kielikysymys on kuitenkin luovassa suunnittelutyössä niin keskeinen, että tulkin järjestämiseen on suositeltavaa panostaa.

Länsimaisessa työelämässä toimiville erilaiset työpaja- ja ryhmätyömenetelmät voivat olla tuttuja, mutta osallistujissa voi aina olla niitä, joilla ei tällaista kokemusta ole. Menetelmiä valitessaan suunnittelija voi tukea osallistujien toimijuutta kiinnittämällä huomiota siihen, kuinka tuttuja erilaiset työskentelytavat osallistujille ennestään ovat sekä helpottamalla uusien työtapojen omaksumista. Koska osallistuvan ryhmän taustat ja osaamistasot olivat hyvin vaihtelevia, painotin menetelmissä tekemällä ajattelua kuten askartelua, ja rajasin kirjalliset menetelmät toistamaan pääasiassa post-it -lappujen käyttämistä, jotta ne käyvät tutuiksi ja osallistuminen olisi mahdollisimman helppoa.

Tekemällä oppiminen ja yhdessä erilaisten askareiden suorittaminen vähentää verbaalisen viestinnän roolia ja lisää vuorovaikutusta ihmisten välillä. Samalla se purkaa hierarkioita, kun tekemisen äärellä voidaan olla samalla tasolla toisen kanssa, ja oman näkökulman tuominen esille helpottuu. Työpajoissa askartelu osoittautuikin erittäin hyväksi työtavaksi kielenopiskeluun, sillä sen aikana tunnelma oli rento ja iloinen, sitä voitiin tehdä ilman tulkkia, ja sanastoa opiskeltiin ikään kuin huomaamatta tekemisen lomassa.

Työpajamenetelmien valinnassa edellytin, että ne antavat jokaiselle mahdollisuuden tulla kuulluksi ja että ne tarjoavat osallistujalle riittävän helposti lähestyttävän tavan tuoda sanottavansa esiin. Muodostin tehtävänasettelut niin, että työpajassa oli sekä osioita, joissa osallistuja voi tuoda omaa

Kuvio 16. Askartelua ensimmäisen työpajan tehtävän parissa

ilmaisuaan esiin yksilönä sekä osioita, joissa voi keskustella muiden kanssa ja saada näin tukea omaan ajatteluun ja asioiden jakamiseen. Itseilmaisua ja osallistujien roolia aktiivisina toimijoina tuki esimerkiksi Dixit-korteilla toteutettu harjoitus, jossa osallistujat saivat itse valita haluamansa kortin ja kertoa siitä muille. Kun ei ollut tietoa, ovatko osallistujat tottuneet itse tuottamaan sisältöä, tällä harjoituksella pystyi vahvistamaan tätä roolia. Olin miettinyt myös ryhmässä toteutettavaa visuaalista harjoitusta, jossa osallistujia pyydetään piirtämään neljään osaan jaettuun vaakunaan itselle tärkeitä asioita. Tämän harjoituksen hylkäsin kuitenkin siksi, etten ollut varma onko vaakuna lähinnä eurooppalainen artefakti, ja että aukeaisiko harjoituksen ajatus muille kuin eurooppalaisille. Työpajamenetelmiä etsiessä havaitsin, että useat harjoituksista ovat tällä tavoin kulttuurisessa kontekstissa syntyneitä eivätkä välttämättä sellaisenaan sovellu kaikenlaisten ryhmien kanssa käytettäväksi.

Avoimella kysymyksenasettelulla suunnittelija voi välttää osallistujien johdattelemista sekä antaa heille vapautta ilmaista itseään. Vaikka tavoitteenani oli tunnistaa viestinnällisiä ongelmatilanteita osallistujien arjesta, valitsin ensimmäisen työpajan harjoitukseksi omasta päivästä kertomisen siitä näkökulmasta, missä tilanteissa vuorovaikuttaa jonkun toisen ihmisen kanssa. Alunperin olin suunnitellut kysyväni heiltä tilanteista,

missä he eivät ole kokeneet tulleen ymmärretyiksi. Kuitenkin keskusteltuani Keramiikkaa ja ruokaa -työpajan järjestäjien Päivi Tahkokallion ja Karoliina Vilanderin kanssa opin, että ongelmien tunnistaminen on osallistujille usein haastavaa, ja että suunnittelun kannalta merkittävien asioiden tunnistaminen tulisi jättää suunnittelijan harteille. Tästä syystä vaihdoin kysymyksenasettelun avoimemmaksi, jolloin pystyimme lähestymään aihetta riittävän etäältä ja onnistuin välttämään ongelmakeskeisyyden, mikä helpotti osallistumista ja vastausten tuottamista sekä tarjosi vapaamman tilan mahdollisten haasteiden esiintulolle. Samaa menetelmää hyödynsin toisessa työpajassa, kun halusin tarkentaa ensimmäisessä työpajassa käytyä keskustelua tärkeimmistä viestintätilanteista. Pyytämällä osallistujista kutakin listaamaan tilanteita, joissa he tarvitsevat suomea, sain määrällistä dataa tyypillisimmistä tilanteista sekä validoitua kaupassakäynnin tärkeimmäksi heidän senhetkisessä arjessaan.

6.2 Sisäinen valta-asetelma

Facilitoinnilla ja omalla toiminnalla käytännön tilanteessa voidaan vaikuttaa myös hierarkioiden purkamiseen työpajan sisällä.

Koska tilanne jo itsessään on epätasa-arvoinen minun mennessä ohjaamaan heille työpajaa paikkaan, jossa he ovat toisten opettavana, voi olla vaikea päästä yli auktoriteettiasetelmasta. Tosin nähdäkseni auktoriteettiasema ei ole yksiselitteisesti huono silloin, kun nämä tavoiteltavat arvot tiedostetaan eikä auktoriteettiasemaa käytetä väärin.

Prosessipäiväkirja 6.9.2017

Esimerkiksi tilan olemassa oleva järjestys luokkamaisesti nostaa luokan edessä olevan suunnittelijan auktoriteetiksi osallistujien yläpuolelle, mutta koska työpajan konteksti oli kielenopetus ja asetelma tuki tuttuutta, päädyin purkamaan auktoriteettiasemaa muilla keinoin, esimerkiksi pyytämällä osallistujia auttamaan materiaalien jakamisessa ennen työpajan virallista aloitusta⁷⁶ ja osallistumalla itse lämmittelyharjoituksiin.

Vaikka olin pyrkinyt huomioimaan etukäteen sen, että ongelmien tunnistaminen voi osallistujille vaikeaa, yllätyin, kuinka he todella eivät ilmaisseet vastauksissaan kielteisiä asioita tai tuntemuksia. Kokemus poikkesi niin

⁷⁶ Robert Chambers, *Participatory Workshops - a sourcebook of 21 sets of ideas & activities* (Lontoo: Earthscan cop., 2002)

suuresti kaikista aiemmista työpajoista, joissa olin ollut osallisena, aloin pohtia syytä tällaiselle kritiikittömyydelle.

“Tällä kokemuksella on vaikea arvioida, mistä tämä kritiikittömyys johtuu - kulttuurista, naiskuvasta, kontrastista Suomen ja kaiken koetun välillä, pelosta jäädä ilman turvapaikkaa vai jostain aivan muusta. Olisi varmasti helpompi päästä tämän esteen yli, jos sen taustan tietäisi, mutta asetelmani ja tavoitteeni mukaisesti haluaisin löytää työskentelytavat, jotka ovat riippumattomia tällaisten haasteiden taustasyistä.” (Prosessipäiväkirja 11.9.2017)

Olin toivonut, että osallistujat itse sanoittaisivat kokemiaan haasteita, mutta osallistujia ei voi pakottaa jakamaan tarinoitaan.⁷⁷ Rohkeuden vaatiminen ja kannustaminen heittäytymiseen on herkkä asia silloin, kun on erilaisessa asemassa osallistujien kanssa. On helppo olla rohkea silloin, kun ei ole mitään menetettävää ja taustalla on hyvä tukiverkko, joka kannattelee. Pohdin, kuinka osallistujien asema turvapaikanhakijoina ja maahanmuuttajina ei ole missään nimessä turvattu eikä vakaa, mikä voi vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen yleisenä turvattomuuden tunteena. Vieraiden sääntöjen ympäröimänä voi olla vaikea edes hahmottaa omaa tilannetta. Vaikka asema olisikin lainsäädäntömme näkökulmasta turvattu myönteisen päätöksen jälkeen, ei ulkopuolelta systeemiimme saapuva voi tietää, kuinka pitäviä nämä lupaukset ja järjestelyt ovat. Tilanteessa saattoi vaikuttaa minulle näkymättömät kokemukset valta-asetelmasta, minkä vuoksi pyrin määrittelemään toisessa työpajassa tehtävänasettelua ja ohjeistusta niin, että ne tukevat osallistumista jättäen kuitenkin osallistujalle tilaa itse määritellä oman osallistumisensa taso.

⁷⁷ Tuhiwai Smith,
*Decolonizing
methodologies*, s. 140

Osallistujien asema työpajassa tulisi sanoittaa etenkin silloin, kun heillä on valtaa vaikuttaa työskentelyn suuntaan. Mikäli osallistujat kokevat suunnittelijan tiettyssä roolissa tai auktoriteettina, voi esimerkiksi palautteen pyytäminen odottamatta hämmentää asetelman muuttuessa erilaiseksi. Keramiikkaa ja ruokaa -työpajansa päätteeksi palautetta pyytäneet järjestäjät arvioivat, että osallistuville turvapaikanhakijoille olisi pitänyt alusta asti viestiä, että he voivat arvioida työpajaa kriittisesti. Koska he olivat ensin viisi päivää puuhanneet turvapaikanhakijoiden ja paikallisten posiolaisten kanssa yhdessä työpajojen ja ruoanlaiton parissa, oli yhtäkkiä ilmeisen erikoista asettaa heidät erilaiseen asemaan työpajan järjestäjinä. Rehellistä ja kriittistä palautetta oli näin ollen vaikea saada, sillä he olivat jo tuttuja osallistujien kanssa, jolloin palaute oli ainoastaan ystävällistä ja positiivista.

Omassa työpajassani huomioin tämän kertomalla heti alussa kerääväni palautetta.

⁷⁸ Piritta Kantojärvi,
Fasilitointi luo uutta.
Menesty ryhmän
vetäjänä. (Talentum.
Liettua: BALTO
print, 2012)

Sen lisäksi, että työpajan vetäjällä on autoritäärinen rooli osallistujiin nähden, vallitsee ryhmän sisällä hierarkioita, jotka vaikuttavat ryhmän dynamiikkaan ja kykyyn toimia yhdessä.⁷⁸ Hierarkioiden luomia jännitteitä voi purkaa Tahkokallion ja Vilanderin mukaan viemällä osallistujia pois mukavuusalueeltaan. Kun tehtävä toiminta on yhtä uutta tai outoa kaikille, ei tilanne tarjoa etulyöntiasemaa kenellekään, jolloin muut hierarkiat jäävät taka-alalle. Uuden oppiminen pakottaa myös luopumaan olemassa olevista toiminta- ja ajatusmalleista, mikä lisää aitoutta riisumalla rooleja. Tapauksessa askarteleminen tarjosi tällaisen arjesta poikkeavan kontekstin. Uuden oppiminen ja se, ettei voi turvautua tuttuun rooliin, lisäävät kuitenkin epävarmuutta, jolloin on tärkeää huomioida tilanteen turvallisuus ja luottamuksen rakentaminen.

7. Huolellinen fasilitointi rakentaa luottamusta

Osallistavan suunnittelutilanteen käytännön järjestäminen vaatii suunnittelijaa tekemään valintoja osallistujien puolesta työpajan aikana useita kertoja. Vaikka työskentelymenetelmät olisi määritelty huolellisesti, voi käytännön tilanne tuoda esiin seikkoja, joita ei ole osattu huomioida ja näin vaikuttaa jopa siihen, saadaanko kaikkea suunniteltua ohjelmaa vietyä läpi. Yleisesti ottaen kannattaa ennakoida ja testata etukäteen niin paljon asioita kuin resurssien puitteissa mahdollista, mutta kuten tässä tapauksessa, ei suunnittelijalla ole välttämättä käytännössä mahdollisuutta käydä tutustumassa tilaan tai ryhmään ennalta. Tällainen lähtötilanne vaatii ohjelman aikatauluun runsaasti pelivaraa ja vaihtoehtoiset suunnitelmat sekä sellaiseen tilanteeseen, jossa työ etenee odotettua nopeammin, että tilanteeseen, jossa kaikkeen tekemiseen menee oletettua enemmän aikaa. Ennakointi ja valmistautuminen tuo suunnittelijalle itsevarmuutta tekemiseen sekä ennen kaikkea resursseja olla läsnä ja havainnoida.

Tätä käytännön järjestelyn ja työpajan ohjaamisen puolta kutsutaan fasilitoinniksi. Fasilitointi vaikuttaa työskentelyn sujuvuuteen, tavoitteiden täyttymiseen sekä osallistujille jäävään tunteeseen tilanteen uskottavuudesta, luotettavuudesta sekä osallistumisen mielekkyydestä. Aiheeseen on useita, joskin hyvin liiketoimintalähtöisiä teoksia, kuten kattava Robert Chambersin *Participatory Workshops - a sourcebook of 21 sets of ideas & activities* (2002), jota itse hyödynsin työpajojen suunnittelussa. Hyödynsin myös teknologia- ja design-yritys Reaktorin fasilitointikurssilta saamani *Ideapakan*, johon on koottu erilaisia työkaluja työpajojen eri vaiheisiin. Ideapakka on aikuispedagogiikan maisterin, kouluttajavalmentaja Reetta Kosken koostama työkalu, johon on koottu yleisimmin käytetyt työpajamenetelmät osallistujamäärineen, tarvikkeineen ja aika-arvioineen.

Työpajojen järjestämisessä minua auttoi aiempi kokemus sekä palvelumuotoilun että työelämässä markkinoinnin ja suunnittelun parissa järjestetyistä työpajoista, joissa olen ollut vaihtelevasti niin osallistujan, suunnittelijan kuin fasilitoijankin roolissa. Resurssien salliessa olisi

suotavaa, että työpajassa olisi erikseen fasilitoija, mikä antaisi suunnittelijalle mahdollisuuden keskittyä havainnointiin ja yhteiseen suunnittelutyöhön. Käytännössä kuitenkin suunnittelija on usein asemassa, jossa hän toimii molemmissa rooleissa kuten tässä tapauksessa.

Työpajan aloitus määrittää sen suunnan, minkä vuoksi jo alusta asti kannattaa panostaa turvallisen ilmapiirin luomiseen, läsnäolon ja keskittymisen tukemiseen sekä fokuksen ohjaamiseen yhteisen tavoitteen suuntaan.⁷⁹ Näitä näkökulmia huomioin erityisesti ensimmäisessä työpajassa valitsemalla alkuun tutustumiseen ja luottamuksen rakentamiseen liittyviä sekä pikkuhiljaa kohti päivän aihetta, osallistujien arkea, johdattelevia harjoituksia. Yhteisen tavoitteen määrittelemineen on tärkeää, sillä jos se jää osallistujille epäselväksi, voi heidän panoksensa jäädä kokonaan saamatta tai he saattavat ajaa työpajaa panoksellaan ei-toivottuun suuntaan.⁸⁰ Koska toiseen työpajaan osallistui ainoastaan osa ensimmäisen työpajan osallistujista, voi tämän tulkita yhteisen tavoitteen ja heidän saaman hyödyn riittämättömänä kommunikointina tai yksinkertaisesti riittämättömänä hyötynä.

⁷⁹ Kantojärvi, *Fasilitointi luo uutta. Menesty ryhmän vetäjänä*, s. 47

⁸⁰ Kantojärvi, *Fasilitointi luo uutta. Menesty ryhmän vetäjänä*, s. 41

⁸¹ Kantojärvi, *Fasilitointi luo uutta. Menesty ryhmän vetäjänä*, s. 38

⁸² Chambers, *Participatory Workshops - a sourcebook of 21 sets of ideas & activities*, s. 40

Työpajan onnistumiseen vaikuttaa myös fasilitaattorin asenne, joka näkyy läpi,⁸¹ minkä vuoksi tässä roolissa toimijan on tärkeää sisäistää tilanteeseen sopivat arvot ja toimintamallit. Erityisesti silloin, kun halutaan voimaannuttaa osallistujia tukemalla heidän toimijuuttaan, tulee fasilitoijan lähtökohtaisesti uskoa, että osallistujat osaavat.⁸² Koska olin käyttänyt aikaa toiseuttamisen ja uhriuttamisen pohtimiseen, koin pohdintojeni perusteella onnistuneeni pitämään asenteeni avoimena ja vastaanottavaisena, enkä alkulämmittelyn jälkeen kokenut tulkinneeni osallistujien sanomisia omien ennakko-oletusteni lähtökohdista.

7.1 Luottamuksen rakentaminen

Tapauksessa huomattavaa on, että samassa tilassa yhteistyötä tekevät toisilleen joko täysin tuntemattomat tai hyvin rajallisessa kontekstissa tutut osallistujat. Koska työpajan aihe ja tehtävänasettelu vaatii yksilöiltä oman elämänsä avaamista, ja koska luottamus on perusedellytys sille, että työpajasta nousee aitoja asioita, nousee turvallisuuden tunne ja luottamuksen tietoinen rakentaminen tärkeään rooliin alusta asti.

Alkuperäiskulttuurien tutkimuksessa liikuttaessa erilaisten kulttuurien ja yhteiskunnallisten asemien rajapinnoilla, on luottamuksen saavuttaminen

vielä paljon keskeisemmässä roolissa kuin esimerkiksi liike-elämän kontekstissa. Jopa sellaisten tutkijoiden, joiden omat juuret ovat tutkittavan kulttuurin parissa, kenttäkoulutuksessa on luottamuksen saavuttamisen havaittu vaihtelevan lyhyestä hetkestä jopa vuosiin. Vaikka tässä tapauksessa kontakti rajoittuukin yksittäisiin työpajoihin pitkien henkilökohtaisten suhteiden sijaan, on molemmissa tilanteissa hyvä huomioida, ettei luottamus synny kertaluonteisella sopimuksella, vaan se on dynaaminen suhde, jossa luottamus pitää neuvotella joka kerta uudelleen. Kuten alkuperäiskansojen parissa, tutkija tai suunnittelija joutuu eriarvoisen ryhmän kanssa toimissaan aina kantamaan myös aiempien vastaavan roolin ottaneiden virheet ja laiminlyönnit luottamuksen rakentamisessa. Tämä vaatii nöyryyttä kuunnella ja tarvittaessa perääntyä, eikä ihmisiä saa vaivata ilman lupaa. Pyydettyä (ja saadessa) lupa keskustella herkistä ja henkilökohtaisista aiheista tutkijan/suunnittelijan tulee tiedostaa tilannesidonnainen roolinsa, joka voi olla hyvinkin virallinen riippumatta siitä, kuinka läheiset suhteet henkilöön tai osallistujiin muussa tilanteessa mahdollisesti on.^{83;84}

7.2 Yhteiset sopimukset lisäävät turvallisuuden tunnetta

Luottamusta voidaan tietoisesti rakentaa erilaisilla sopimuksilla ja säännöillä, kuten turvallisen tilan periaatteilla ja väkivallattoman vuorovaikutuksen mallilla. Turvallisen tilan periaate perustuu ajatukseen aineellisesta tai aineettomasta tilasta, jossa erityisesti marginalisoitujen ryhmien osallistujien on turvallista ilmaista kokemuksiaan ja tunteuksiaan ilman pelkoa tuomitsemisesta ja henkisestä tai fyysisestä väkivallasta. Turvallisen tilan määritelmä vaihtelee kontekstista riippuen, mutta usein se pitää sisällään ohjeita rakentavalle keskustelulle ja vuorovaikutukselle muiden osallistujien kanssa, sekä sopimuksen siitä, että kaikki tilassa olijat sitoutuvat näiden yhteisten sääntöjen noudattamiseen.⁸⁵

Omassa käytössäni turvallisen tilan säännöt vaihtelevat tilanteen mukaan, mutta pääpiirteissään ne keskittyvät lisäämään aktiivista kuuntelua, erilaisten ihmisten kunnioittavaa kohtaamista sekä vähentämään ennakokoluulojen ja mielipiteiden esittämistä totuuksina. Väkivallattoman vuorovaikutuksen periaatteet (kuvio 17)⁸⁶ ovat usein samassa linjassa näiden tavoitteiden kanssa. Kun vuorovaikutuksessa huomioidaan sekä omat että toisen osapuolen tunteet ja tarpeet sekä erotetaan havainnot tunnereaktioista, voidaan paremmin ymmärtää erilaisuutta ja käydä keskustelua myös valtavirrasta poikkeavista näkökulmista. Työpajakontekstissa olen havainnut

⁸³ Tuhiwai Smith, *Decolonizing methodologies*, s. 136 - 139

⁸⁴ Thurén, 9 keino olla hyvä valkoinen liittolainen

⁸⁵ Anya Bayerle, *Feminism 101: What are Safe Spaces?* (FEM Magazine, 4.4.2018)

⁸⁶ Marshall B. Rosenberg, *Myötäelämisen taito. Johdatus väkivallattomaan vuorovaikutukseen* (Suomi: Dialogia Oy, 2001)

Kuvio 17. Väkivallattoman vuorovaikutuksen keskeiset elementit

Väkivallaton vuorovaikutus

1. Havainto

Faktat ja aisteilla havaittavat asiat tilanteessa ilman johtopäätöksiä ja tulkintaa, ja tämän havainnon erottaminen omasta tunnereaktiosta.

2. Tunne

Hetkeen ja keholliseen reaktioon sidottu viesti, joka kertoo tarpeistamme. Tunteita ei pidä sekoittaa ajatuksiin, jotka voivat sisältää uskomuksia ja luuloja.

3. Tarve

Ihmisen universaalit tarpeet elämän ylläpitämiseksi, jotka ovat yksilön tosia riippumatta ulkopuolisista tekijöistä. Tarpeita ei pidä sekoittaa strategioihin, jotka ovat tapoja tarpeen tyydyttämiseen.

4. Pyyntö

Mahdollisuus kommunikoida toiselle osapuolelle myönteisessä lausemuodossa (mitä haluamme), mitä tämä voi tässä hetkessä konkreettisesti tehdä tarpeen täyttämiseksi. Pyyntö on toivetta täsmällisempi ja sidottu nykyhetkeen, eikä sisällä uhkaa tai painostusta kuten käsky.

tällaisten sääntöjen auttavan myös keskustelun pitämisessä tarkoituksenmukaisessa aiheessa ilman, että se ajautuu aiheen sivuun ja mahdollisesti tunnepitoisiin keskusteluihin tai väittelyihin.

Koska etukäteen en tiennyt, millaisista taustoista osallistujat tilanteeseen tulevat ja miten he toisiinsa suhtautuvat, oli yhteiset säännöt pyrkimys luoda tilanteesta kunnioittava ja turvallinen kaikille osapuolille. Työpajan lyhyen keston ja kielimuurin vuoksi tiivistin ajatuksen kolmeen kohtaan, jotka tulkki käänsi osallistujille (kuvio 18). Kysyin heidän näkemystään siitä, ovatko säännöt sopivat ja puuttuuko niistä jotain, mutta kommentteja ei tullut. Jos aikaa olisi ollut enemmän, olisi valta-asetelmaa voinut purkaa miettimällä säännöt alusta asti yhdessä. Säännöt jätettiin näkyville koko työpajan ajaksi, mikä tukee niiden muistamista ja niihin palaamista. Tässä tapauksessa säännöt olisi kuitenkin pitänyt saada kirjoitettua näkyviin myös osallistujien ymmärtämällä kielellä, jotta tämä tavoite olisi toteutunut.

1. Jokainen on tärkeä, annetaan puheenvuoro
2. Kunnioitetaan muiden kokemuksia
3. Ei tahallaan loukata toista

Kuvio 18. Yhteisesti sovitut turvallisen tilan säännöt työpajassa toimimiseen kirjoitettuna taululle

7.3 Auktoriteettiaseman purkaminen rentouttaa tunnelmaa

Työpajan sisäisten sääntöjen lisäksi voi luottamusta rakentaa sanoittamalla ja tekemällä näkyväksi oman roolin suhteessa osallistujiin. Meidän välisiin sopimuksiimme kuuluivat tässä työpajassa osallistujien vapaaehtoinen osallistuminen tuleviin tehtäviin sekä käytettävät työskentelymenetelmät. Varmistamalla, että menetelmät sopivat osallistujille ja antamalla heille mahdollisuuden vaikuttaa työpajan kulkuun, voi suunnittelija-fasilitoija sekä vahvistaa luottamusta että jakaa valtaa myös osallistujille. Myös työpajan alussa odotusten kartoittaminen sekä niihin reagointi tukevat osallistujien toimijuutta. Harjoituksessa, jossa kartoitettiin jokaisen tunnelmia sekä odotuksia ja jännityksiä työpajan suhteen, vahvistui oletus siitä, että osallistajat tosiaan saapuvat paikalle oppiakseen uutta. Samalla kuitenkin huomasin tämän tavoitteen olevan ristiriidassa itse työpajan asetelman kanssa, jossa olin kertonut olevani kuuntelemassa ja oppimassa heiltä. Tämän vuoksi kokonaistavoitteen sanoittaminen ja kirkastaminen juuri osallistujien näkökulmasta olisi ollut tärkeää, mutta se oli ensimmäisessä työpajassa haastavaa tehtävien tiedonkeruullisen luonteen vuoksi. Onneksi tukenani oli kielikurssin vetäjä, joka pystyi tukemaan osallistujia suomenkielisen teemaan liittyvän sanaston kanssa niin, ettei kielenopiskelu jäänyt täysin huomiotta.

Osallistumalla harjoituksiin itse ja jakamalla itsestään osallistujien kanssa samoja asioita, voi purkaa työpajan sisäistä hierarkiaa ohjaaja-osallistuja asetelmassa ja asettaa itsensä yhtä haavoittuvaan asemaan osallistujien kanssa. Valta-asetelmaa horjutti esimerkinomaisesti omien tuntemusteni jakaminen tunnelmia kartoittavassa harjoituksessa sekä erityisesti heittäytymiseni parin kanssa tehtyyn pantomiimiharjoitukseen, jossa joutuu laittamaan itsensä likoon ja riskeeraamaan naurunalaiseksi joutumisen. Esimerkkiä näyttämällä sain tilanteen kuitenkin rentoutumaan merkittävästi, vaikka osallistajat eivät itse harjoitukseen yhtä täysillä heittäytyneetkään. Yhtälailla tärkeäksi koin tilan reunalla seisoskelevien ohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden osallistamisen esittelykierrokseen, jotta osallistujille on selvää, keitä tilassa olevat henkilöt ovat, ja että kaikki työpajaa seuraavat myös antavat itsestään jotain ja asettuvat tasa-arvoiseen asemaan osallistujien kanssa.

8. Sopeutuminen yllättäviin tilanteisiin onnistumisen edellytyksenä

⁸⁷ Miettinen,
*Palvelumuotoilu -
Uusia menetelmiä
käyttäjätiedon
hankintaan ja
hyödyntämiseen*

Palvelumuotoilun prosessit ja työkalut painottavat vahvoja sosiaalisia taitoja, empatiaa käyttäjää kohtaan, luovuutta sekä visuaalista ajattelua.⁸⁷ Muotoilijan rooli on usein toimia koordinaattorina prosessin eri sidosryhmien kesken, mikä vaatii myös hyvää organisointikykyä. Perinteisesti graafinen suunnittelija työskentelee lähinnä oman tiimin kanssa tai peräti täysin yksin annetun toimeksiannon pohjalta, joten palvelumuotoilumenetelmien myötä suunnittelijan rooli on totuttua sosiaalisempi. Empatiaa käyttäjää tai viestin vastaanottajaa kohtaan, aivan kuin luovuus ja visuaalinen ajattelukin, ovat muotoilualoille yhteisiä periaatteita, mutta merkittävin ero on juuri sosiaalisten taitojen korostuminen. Työskennellessään sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät ole muotoilun tai viestinnän ammattilaisia, graafinen suunnittelija joutuu ottamaan askeleen taaksepäin omasta osaaamisalastaan, määritellyn viestin visuaalisesta muotoilusta, sekä suhtautumaan uuteen rooliin uteliaisuudella ja tutkimuksen näkökulmasta.

Koska käyttäjälähtöisten menetelmien käyttö on graafisen suunnittelun piirissä vasta kehitymässä, halukkuus tämänkaltaiseen sosiaaliseen toimintatapaan riippuu toistaiseksi lähinnä yksilön kiinnostuksesta käyttäjälähtöiseen havainnointiin ja kokemuksesta vastaavissa tilanteissa. Vaikka olen tottunut toimimaan erilaisten ryhmien kanssa ja ohjannut niin liikuntaryhmiä kuin työpajojakin, koetteli tämä projekti oman osaamisen rajoja. Yhteisen kielen puute, muutokset tulkkien aikatauluissa ja osallistujien heikompi yhteiskunnallinen asema loivat jännitteitä ja vaativat aivan erilaista epävarmuuden sietämistä ja reagointikykyä kuin tutummat vastaavat tilanteet.

8.1 Oma asenne

Erityisesti ensimmäisessä työpajassa epävarmuudet omasta osaamisesta olivat pinnassa. Kyseenalaistin tekemiäni valintoja ohjelman suhteen, kuten turvallisen tilan sääntöjä, jotka tuntuivat prosessipäiväkirjan mukaan “aika kovalta” ja joiden pelkäsin vievän tunnelmaa jäykempään suuntaan. Onneksi kuitenkin luotin lukemaani ja kokeneemmilta oppimaani, sillä toimintamalli osoittautui erittäin hyväksi ja luottamusta lisääväksi. Prosessipäiväkirjassa näkyi myös sosiaalista epävarmuutta, kun olin kokenut tulkin suhtautuvan itseeni tympeästi. Olin kuitenkin päättelyt asenteen liittyvän siihen, että hänet oli hälytetty paikalle “ilmeisen viime tingassa” ennemmin kuin minun henkilökohtaisiin ominaisuuksiini, joten pyrin vapauttamaan jännitteen välittämme mahdollisimman pian. Tämä onnistui lämmittelyharjoituksessa, jossa oli mahdollisuus kertoa, mikä työpajassa jännittää. Olin jo etukäteen miettinyt, että juuri tulkin kanssa työskentely on itselleni jännittävää, ja kun sanoin tämän ääneen, rentoutui tilanne ja tuuraaja tuli minua puoliväliin vastaan mainitsemalla ettei hän ole oikeastaan virallisesti tulkki. Tämä helpotti meidän yhteistyötämme, kun huomasimme että molemmat olemme hieman poikkeuksellisessa tilanteessa ja pystyimme tämän tiedostamalla tukemaan toisiamme.

Aiempaan kokemukseeni nähden minulle tuli yllätyksenä, että päädyin työtä suunnitellessani intersektionaalisen feminismin pariin. Aihe oli minulle uusi, enkä ollut ajatellut feminismiin olevan kiinnostunut kulttuurillisista ja etnisistä eroista ja niiden vaikutuksesta ihmisen asemaan. Jos projekti olisi ollut todellinen toimeksianto työympäristössä, en ole varma olisiko näiriittävän perusteelliselle tutkimukselle ollut aikaa, ja olisinko löytänyt intersektionaalista näkökulmaa työskentelyn tueksi. Vaikka aihepiiri yllätti, on se muuttanut ajatteluani kaikkea suunnittelua kohtaan:

- - nyt kun asiaa tarkastelee tämän tiedon valossa, nousee ajatus, että olisiko mahdollista toteuttaa minkäänlaista [vastuullista] osallistavaa suunnittelua ilman tämäntyyppistä kriittistä tarkastelua. Nämä näkökulmat tuntuvat nyt äärimmäisen tärkeiltä kaikessa muotoilussa, eritoten viestinnässä. Toki tuntuu haastavalta ottaa huomioon näin monimutkaisia aiheita, mutta onko suunnittelijalla muuta mahdollisuutta? Ei kenelläkään ole sellaista oikeutta, että jättäisi huomioimatta muiden ihmisten näkökulmat. (Prosessipäiväkirja 24.4.2017)

Kun työskentelyn aikana aktiivisesti pyrki pitämään mielen avoinna ja jättämään ennakkoluulot huomiotta, havaitsin, kuinka paljon normaalissa arjessa tulee tehtyä oletuksia muista ihmisistä ja toimittua kyseenalaistamatta niiden mukaan. Yhteisen kielen puute ja erilainen kulttuuri ikään kuin pakottavat kuuntelemaan ja havainnoimaan jo siksi, ettei asioista tiedä mitään. Jos erilaisuus on ikään kuin näkymättömämpää tai ei ainakaan aselman kannalta näin ilmiselvää, voi olla vaikea suhtautua yhtä avoimesti tekemättä tulkintoja.

Vaikka tarkoitukseni on ollut alusta asti hyvä ja asenteeni nöyrä uusien asioiden äärellä, vaatii erilaisuuden kohtaaminen ja omien ennakkoluulojen käsitteleminen vielä paljon enemmän työtä. Ajan kanssa asioita on mahdollista pohtia monelta eri kantilta, mikä tekee mahdolliseksi panostamisen menetelmävalintoihin sekä fasilitoinnin suunnitteluun. Mutta kun on läsnä käytännön tilanteessa ja eteen tulee yllätyksiä, joutuu improvisoimaan ja reagoimaan nopeasti uusiin tilanteisiin. Tällöin ajattelua ei ehdi välttämättä tekemään riittävän monelta kantilta ja ennakkoluulot pääsevät vaikuttamaan ratkaisuihin huomattavasti herkemmin. Tämän vuoksi pohdintaan ja omien näkökulmien tunnistamiseen pitää todella käyttää aikaa ja ikään kuin ohjelmoida itsensä noudattamaan tiettyjä peruseriaatteita kuten avoimia kysymyksiä ja kuuntelemista puhumisen sijaan. Tämä antaa toimijuutta toiselle osapuolelle ja suo itselle aikaa pohtia ratkaisua rauhassa ja paremman tiedon valossa.

8.2 Sosiaaliset taidot

⁸⁸ Liisa Keltikangas-Järvinen, *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot* (Helsinki: WSOY, 2010)

⁸⁹ Reijo Kauppila, *Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille* (Juva: Bookwell Oy, 2011), s. 125

Muuttuvat tilanteet vaativat suunnittelijalta pelisilmää lukea osallistujia ja heidän reaktioitaan, eli sosiaalisia taitoja. Sosiaalisuus on synnynnäinen ominaisuus ihmisen persoonassa, joka kuvaa yksilön halukkuutta olla muiden ihmisten seurassa. Sosiaaliset taidot taas ovat opittavissa ja tarkoittavat kykyä olla ja vuorovaikuttaa muiden kanssa.⁸⁸ Sosiaalisia taitoja tarvitaan, jotta voi sopeutua ryhmään, neuvotella yhteisiä tavoitteita ja työskennellä yhdessä näiden tavoitteiden eteen.⁸⁹ Myötätunnon kokeminen on osa sosiaalisia taitoja ja syntyy kaksisuuntaisessa vuorovaikutuksessa toisen kanssa: toista kuuntelemalla ja itsestä puhumalla, sopivassa suhteessa molempia. Kertomalla itsestämme asioita jaamme toisen kanssa oma inhimillisyytemme, mikä vaatii riskinottoa ja itsensä asettamista haavoittuvaan asemaan. Vastaanottajalta se vaatii kykyä kuunnella ja samaistua kertojaan.⁹⁰ Monikulttuurisessa toimintaympäristössä haasteeksi nousi

⁹⁰ Mirja Kalliopuska & Mikko Hiltunen, *Sosiaaliset taidot* (Helsinki: Painatuskeskus, 1995), s. 62 - 64

juuri jakamisen ja kuuntelemisen tasapainon löytäminen sekä erilaisuuden kunnioittaminen.

Tunnelmien kartoittaminen oli sosiaalisen kanssakäymisen kannalta erinomainen harjoitus, sillä siinä pystyimme tunnistamaan meitä kaikkia yhdistäviä asioita, kuten esimerkiksi perheen tärkeyden kunkin omassa elämässä. Aloitin esimerkinomaisesti harjoituksen kertomalla omista tunnelmistani ja perhetilanteistani, mikä herätti myötätuntoisia reaktioita osallistujilta. Harjoituksen tarkoituksena oli saada purettua mielen päältä asioita, ja ymmärrettyä, että kaikilla on työpajaa isompia huolia. Kun huolet oli ilmaistu ääneen, oli ne sen jälkeen helpompi laittaa sivuun työpajan ajaksi. Näiden asioiden jakaminen lisäsi luottamusta välillemme ja se tuntui koskettavalta antaen rohkeutta työpajan vetämiseen kun tuntui, että olemme kaikki samalla puolella. Sosiaalista kanssakäymistä helpotti juuri yhdistäviin asioihin keskittyminen ja toisiimme samaistuminen.

Tällainen aihepiiri vaatii sensitiivisyyttä, eli kykyä tulla toista ihmistä vastaan sekä herkistymistä toisen asemaan asettumiseen. Tilapäinen samaistuminen tarjoaa häivähdyksen toisen elämäntilanteesta ja auttaa muodostamaan kokonais kuvaa henkilöstä, kenen kanssa tilanteessa toimii.⁹¹

⁹¹ Kalliopuska & Hiltunen, *Sosiaaliset taidot*, s. 67 - 69

Omien sosiaalisten taitojen riittävyttä arvioidessa kannattaa huomioida, että suurin osa näistä taidoista on sisäistettyjä malleja, jotka ovat kehittyneet koko elämäme aikana henkilökohtaisten kokemusten, kasvatuksen sekä mallioppimisen pohjalta, ja poikkeavat täten muista yksilön taidoista. Opettelemalla ja harjoittelemalla voi näitäkin taitoja kuitenkin tietoisesti kehittää.⁹² Ryhmätyötilanteessa ja työskentelyä ohjattaessa tulee omaksua erilaisia taitoja kuin yksityiselämässä, minkä vuoksi näitä voi opiskella ja harjoitella esimerkiksi kirjallisuuden ja koulutusten avulla.

⁹² Kauppila, *Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille*, s. 132

Tapauksessa itselleni sekä vahvuutena että haasteena oli minulle ominainen ohjaava vuorovaikutustyyli, joka sisältää ohjausta ja ehdotuksia, mutta saattaa rajoittaa toisen mahdollisuuksia ilmaista itseään. Käyttäjälähtöisessä suunnittelussa hyödyllisempää on vahvistaa toisen osapuolen mahdollisuuksia ilmaista itseään, jolloin suunnittelijan kannattaa omaksua enemmän esimerkiksi ystävällistä vuorovaikutustyyliä, joka koostuu kuuntelusta, ymmärtäväisyydestä sekä luottamuksen osoittamisesta. Osallistava suunnittelutilanne voi hyötyä myös reflektioivasta tavasta kommunikoida, jolloin suunnittelija voi arvioida ja pohtia kuulemaansa ääneen ja peilata erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja tai näkökulmia toisiinsa määrittämättä ennalta

vaihtoehtojen sopivuutta kyseiseen tilanteeseen.⁹³ Tavoiteltavina sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoina voi osallistavan suunnittelun kontekstissa pitää kuuntelemista, rohkaisemista, luottamuksen osoittamista ja avoimuutta, jotka tukevat osallistujan itseilmaisua ja yhteisen ymmärryksen löytymistä.

Olemustani on joskus kuvailtu valoisaksi ja innostavaksi, mikä sopii uusien ihmisten kanssa työskentelyyn ja jään murtamiseen ryhmätyötilanteissa. Koska karjalaisessa suvussani on tapana viedä kyläpaikkaan tuomisia, otin ensimmäiseen työpajaan mukaani äitini tekemää hilloa ja mehua pöytään laitettavaksi kahvitauolle. Halusin tällä eleellä murtaa jäätä ja kertoa jotain omasta taustastani. Otin kotoa mukaani myös vanhoja palapelejä ja värikyniä siltä varuin, että osallistujien lapsille pitää keksiä tekemistä. Tällainen huomiointi sai aikaan hyvää tunnelmaa paitsi osallistujille, myös itselle kun tuntui, että on jotain annettavaa.

Välittömyys ja itselleen nauraminen rentouttaa tunnelmaa, mikä edesauttaa myös luottamuksen syntymisessä. Havaitsin, että koska en ota itseäni liian vakavasti, eivät vastoinikäymiset teknisten laitteiden kanssa tai muutokset aikatauluissa murentaneet omaa uskottavuuttani työpajojen aikana. Tietynlainen uskottavuus ja ammattimaisuus olemuksessa on tarpeen luottamuksen rakentamisessa, mutta liiallinen auktoriteetti olisi muuttanut osallistujien halukkuutta jakaa asioita elämästään. Tämän pystyi huomaamaan vertaamalla työpajan alun tunnelmaa siihen, mitä se oli lämmitteilyharjoitusten jälkeen. Alussa olin pidättyväinen ja jännittynyt, mutta kun pääsimme harjoitusten pariin ja huomasin pärjääväni, rentouduin ja sain itsevarmuutta, mikä tuntui rentouttavan myös osallistujia.

Varsinaisten työpajaharjoitusten lisäksi yritin keskustella osallistujien kanssa tauoilla. Nämä keskustelut auttoivat heihin tutustumisessa, mutta ne olivat sosiaalisina tilanteina kaikkein vaikeimpia, koska en voinut toimia työpajan vetäjän rooli turvanani. Ensimmäisellä kerralla juttelin kahden minua nuoremman, englantia osaavan naisen kanssa. Heidän kouluikäiset lapsensa halusivat osallistua keskusteluun, ja vain kolmen viikon Suomessa olon jälkeen he olivat jo oppineet perusteita kielestä. Naiset kommentoivat ulkonäköäni kauniiksi, ja sanoivat että näytän lapselta, mikä tuntui minusta tilanteessa siltä, että nuoresta iästään huolimatta heillä oli jonkinlainen ylästatus minuun nähden. Jälkimmäisen työpajan tauolla esittelin osallistujille Google Translator -sovelluksen, sillä se ei ollut kaikille ennestään tuttu. Sovellus ei kuitenkaan helpottanut keskustelua riittävästi ja jäin kahvipöydässä ulkopuoliseksi naisten keskustellessa keskenään arabiaksi. Päädyin

viihdyttämään pöydässä äitinsä kanssa istuvaa lasta leikkimällä kurkistusleikkiä, sillä tuolla kerralla lapset olivat aiheuttaneet melko paljon häiriötä ja halusin antaa äidille mahdollisuuden keskustella tuttaviansa kanssa. Nämä kohtaamiset olivat itselleni hyvin tyypillisiä tapoja yrittää vuorovaikuttaa uusien ihmisten kanssa. Valmistelussa en ollut osannut huomioida taukojen merkitystä osana kokonaisuutta, eikä minulla ollut näihin vapaamuotoisiin keskusteluihin suunnitelmaa tai toimintamallia, minkä vuoksi huomasin jännittäväni osallistujien kanssa juttelua. Koska työpajat vaativat tiukkaa keskittymistä ja läsnäoloa, oli tauko tarpeen myös minulle, mikä vähensi innokkuuttani yrittää pitää yllä keskustelua. Koen kuitenkin, että yritykseni osallistua keskusteluun luettiin osallistujien parisa edukseni sen sijaan, että olisin jäänyt omiin oloihini.

9. Pohdinta

Työni lopputuloksena muodostin ehdotuksen intersektionaalisen osallistavan suunnittelun prosessista, jossa kiinnitetään huomiota suunnittelijan vallankäyttöön, eri osapuolten asemaan yhteiskunnassa sekä erilaisuuden synnyttämiin toiseuden ja toiseuttamisen kokemuksiin. Henkilökohtaisesti pystyn hyödyntämään työni tuloksia sellaisenaan suunnittelijan työssäni teknologia-alan konsulttina, jossa usein kohtaan erilaisia ihmisiä ja hyödynnän käyttäjälähtöisiä menetelmiä suunnittelua inspiroivaan tiedonhankintaan. Työn ansiosta tunnistan paremmin vallankäytön mekanismeja ja osaan tehdä tietoisempia suunnitteluratkaisuja, joissa nämä näkökulmat

on huomioitu. Osaan nyt myös tunnistaa omia ennakkoluulojani sekä tekemiäni oletuksia entistä paremmin, ja tiedostan oman etuoikeuteni vaikutuksen näihin. Pyrin välttämään erityisesti turvapaikanhakijoiden uhriuttamista, mutta tiedostan heidän kulttuuristen taustojen asettamat mahdolliset rajoitukset, jotka voivat vaatia lisäselvitystä ennen yhteistyön aloittamista.

*Oletukset
vaikuttavat
eniten juuri
silloin, kun
niitä ei huomaa
kyseenalaistaa.*

Lisäksi ymmärrän, että nämä näkökulmat on hyödyllistä pitää mielessä myös silloin, kun osallistujia ei selkeästi ole nimetty kuuluvaksi johonkin vähemmistöön, sillä oletukset vaikuttavat eniten juuri silloin, kun niitä ei huomaa kyseenalaistaa. Jatkossa pyrin suosimaan tällaisia mahdollisimman avoimia ja osallistujien toimijuutta tukevia menetelmiä saadakseni mahdollisimman aidon näkökulman heiltä itseltään sen sijaan, että pyrkisin ainoastaan vali-

doimaan omia tai tiimin tekemiä arvauksia. Aion myös hyödyntää turvallisen tilan ja väkivallattoman viestinnän periaatteita sellaisissa tilanteissa, joissa osallistujilta odotetaan henkilökohtaisten asioiden jakamista ja luottamuksen rakentaminen on tärkeää.

Graafinen suunnittelija voi löytää osallistavan suunnittelun parista uuden tavan tehdä suunnittelua entistä inklusiivisemmalla ja omaa ymmärrystä kasvattavalla otteella. Oman kokemukseni perusteella graafinen suunnittelija saa tiedot kohderyhmästä ja tavoitteista usein annettuna, jolloin huomion voi kohdistaa kapeammin ja syvemmin juuri visuaaliseen viestintään.

Mutta kun on itse keräämässä tietoa ja havainnoimassa, on muodostamassa käsitystä todellisesta tarpeesta ja määrittelemässä tavoitteita. Tämä saattaa vähentää mahdollisuutta panostaa viimeistelyyn visuaalisuuteen näissä vaiheissa ajan rajallisuuden vuoksi, mikä on itsestä tuntunut haastavalta kun on tottunut esittämään niinikään valmista jälkeä. Toisaalta tutkiminen saattaa nostaa yllättäviä teemoja ja antaa suunnittelulle sellaista suuntaa, jota ilman omaa läsnäoloa ei tulisi edes ilmi. Koska graafinen suunnittelu on hyvin kulttuurisidonnaista ja monimuotoista työtä, voi toisen suunnittelijan tai muun ammattilaisen olla vaikea hahmottaa, mitä kaikkea tietoa graafinen suunnittelija voi työssään tarvita tai ainakin hyödyntää, ja toimeksiannossa paljon tietoa on jo karsiutunut pois. Tästä syystä itse koen käyttäjälähtöisen työskentelymallin antaneen minulle suunnittelijana niin paljon enemmän, että uskon graafiselle suunnittelijalle olevan hyödyllistä haastaa itseään tällaisilla vaativimmillakin sosiaalisilla tilanteilla.

*Tutkiminen
saattaa nostaa
yllättäviä
teemoja ja antaa
suunnittelulle
sellaista suuntaa,
jota ilman omaa
läsnäoloa ei
tulisi edes ilmi.*

Palvelumuotoilun suosion kasvaessa käyttäjälähtöiset menetelmät ovat arkipäiväistyneet useissa suunnittelua tekevissä yrityksissä, mutta eettisten ja sosiaalisten näkökulmien huomiointiin on tarjolla vasta vähän työkaluja. Osallistavaa suunnittelua tekeväille suunnittelijalle työni tarjoaa hyödyllistä tietoa ja esimerkin tavoista, joilla näitä näkökulmia voidaan soveltaa käytännön suunnittelutyöhön. Omassa työyhteisössäni näitä tuloksia tullaan hyödyntämään erityisesti keskustelun avauksena ja jakamalla havaintoja muiden suunnittelijoiden kesken. Erityisesti menetelmävalintoihin ja käytännön fasilitointiin liittyvät pohdinnat tulevat olemaan kiinnostavia käytännön toimeksiannoissa, mutta toivon että myös itsereflektiolle annetaan aikaa ja arvoa kiireestä huolimatta.

Osallistavan suunnittelun tavoitteiden lisäksi minulla on nyt lähtötilannetta parempi käsitys turvapaikanhakijoiden arjesta, joiden kotoutumisen haasteet liittyvät ensisijaisesti arjen tilanteisiin. Vastikään maahan saapuneilla aika menee käytännön asioiden järjestämisessä, eikä tapauksen ryhmäläiset olleet päässeet vielä niin syvälle suomalaiseen kulttuuriin, että he olisivat ehtineet pohtia ideologisia eroja kulttuureiden välillä. Opin myös, että turvapaikanhakijoilla on tarve päästä keskittymään parempaan tulevaisuuteen, eivätkä he halua velloa menneissä ikävissä asioissa, vaikka juuri nämä ovat

asioita, joita paikalliset haluavat kysellä ja joista ollaan kiinnostuneita. Tämä oivallus opetti, että mielenkiinnossa jonkun taustaa kohtaan voi olla kyse enemmän omasta uteliaisuudesta kuin myötätunnosta henkilöä kohtaan. Kotoutumisen edistämässä huomasin turvapaikanhakijoiden lasten keskeisen roolin, sillä he pääsevät kouluun ja oppivat paikallisen kielen ja kulttuurin verrattain nopeasti, minkä myötä tieto kulkee myös vanhemmille. Myös aikuiset toivovat sosiaalisia kontakteja sekä toisista maahanmuuttajista että paikallisväestöstä, mutta mahdollisuuksia tällaisille kohtaamisille on rajallisesti eikä esimerkiksi opiskelupaikkoja Kompassin kieliryhmissä riitä kaikille.

Koska tutkimukseni on jakaantunut kolmen vuoden ajalle, on sekä osallistavaa suunnittelua että intersektionaalista feminismiä tarkasteltu työn aikana julkaistuissa tutkimuksissa, mikä osoittaa kiinnostuksen aiheita kohtaan kasvavan. Osallistavaa suunnittelua tutkinut Salla-Mari Koistinen kuvaa artikkelissaan *Finding, sharing, creating, implementing - participatory design process*⁹⁴ samansuuntaisia havaintoja suunnittelijan tarvitsemista valmiuksista kuin omassa tutkielmassani. Hän toteaa suunnittelijan tarvitsevan erilaisten työskentelymenetelmien tuntemusta, eräänlaisen työkalupakin, josta ammentaa yllättävissä tilanteissa. Hän myös tunnistaa osallistavan suunnittelun kytköksen niinkutsuttuihin “wicked problems” -design-ongelmiin, joilla tarkoitetaan monitahoisia haasteita pitäen sisällään usein ekologiseen, kulttuurilliseen ja taloudelliseen kestävyyyteen liittyviä näkökulmia, minkä vuoksi suunnittelija tarvitsee yhä monialaisempaa ymmärrystä. Moira Douranou kirjoituksessaan vastaavankaltaisesta monikulttuurisesta työpajasta *Embracing multiculturalism through art based workshops: quantizing qualitative data*⁹⁵ päättyy myös pohtimaan osallistumisen tuottamaa arvoa osallistujalle ja sitä, miten järjestäjä voi tätä näkökulmaa toiminnassaan huomioida. Käytännön haasteista Douranoun lisäksi myös Härkönen ja Vuontisjärvi⁹⁶ mainitsevat kielitaidon suuren merkityksen monikulttuurisessa työskentelyssä. He vahvistavat myös jatkuvat sopeutumisen tarpeen sensitiivisessä työskentelyssä.

⁹⁴ Salla-Mari Koistinen, *Finding, sharing, creating, implementing - participatory design process*. Teoksessa *The Lure of Lapland: A handbook of Arctic Art and Design*. (Faculty of Art and Design of the University of Lapland, 2018)

⁹⁵ Moira Douranou, *Embracing multiculturalism through art based workshops: quantizing qualitative data*. Teoksessa *The Lure of Lapland: A handbook of Arctic Art and Design*. (Faculty of Art and Design of the University of Lapland, 2018)

⁹⁶ Elina Härkönen & Hanna-Riina Vuontisjärvi, *Towards culturally sustainable projects*. Teoksessa *The Lure of Lapland: A handbook of Arctic Art and Design*. (Faculty of Art and Design of the University of Lapland, 2018)

Vaikka edellä mainitut tapaukset liittyvätkin monikulttuuriseen osallistavaan suunnitteluun, poikkeaa oma työni näistä intersektionaalisen feminismin näkökulmalla. Omassa tutkimuksessani fokus on suunnittelijan käyttämässä vallassa ja tämän tekemien valintojen kriittisessä tarkastelussa. Näkökulman rajausta on kytköksissä Aliisa Taljan vuonna 2019 julkaistuun pro gradu -tutkielmaan *Pohdintoja feminismistä, yhteenkuuluvuudesta ja harjoittamisesta muotoilun kontekstissa*,⁹⁷ joka on teoreettinen pohdinta Designer as Feminist -praktiikasta, mikä puolestaan on tarjonnut yhteisön ja tukea myös oman työni näkökulmalle. Oma työni pyrkii tuomaan keskusteluun esimerkin käytännön näkökulmasta.

⁹⁷ Aliisa Talja, *Pohdintoja feminismistä, yhteenkuuluvuudesta ja harjoittamisesta muotoilun kontekstissa* (Helsinki: Aalto ARTS 2019)

10. Tutkimuksen yhteenveto ja arviointi

Tutkimus onnistui tavoitteessaan tuottaa tietoa osallistavan suunnittelun tilanteista, joissa suunnittelija käyttää valtaa sekä selvittää tapoja huomioida näiden valintojen eettisiä vaikutuksia intersektionaalisen feminismin näkökulmasta. Tutkimusasetelma tuki tutkittavaa aihetta tuottaen prosessipäiväkirjan muodossa monimuotoista aineistoa, jota tarkastelemalla pystyy hahmottamaan suunnittelijan ajatuksenjuoksua ja ymmärtämään vaikuttimia tehtyjen valintojen taustalla. Kuitenkin, kun tutkimuksen kohteena oli oma työskentely, olisi kokonaisuus hyötynyt tiiviimmästä aikataulusta aineistonkeruun ja sen tulkinnan välillä, sillä muistikuvat tapauksesta ovat jo heikentyneet. Aineiston kattavuus tapauksesta kärsi myös siitä, että osa paperille tehdyistä muistiinpanoista oli ajan kuluessa kadonnut sekä sähköiseen muotoon kirjoitetusta prosessipäiväkirjasta puuttui osio ensimmäisessä työpajassa kerätystä palautteesta.

Henkilökohtaisesti tutkielma oli minulle ennen kaikkea oppimiskokemuksellus sekä osallistavaan suunnitteluun että intersektionaalisen feminismin maailmaan. Se on kasvukertomus, jonka lähtötilanteessa olen ollut hyvántahtoinen mutta tietämätön, ja jonka aikana olen kasvanut tiedostavammaksi sekä asioita kriittisemmin tarkastelevaksi yksilöksi ja monilaisemmaksi suunnittelijaksi. Tiedostan, että molempien aiheiden ollessa minulle uusia ja etenkin intersektionaalisen feminismin ollessa minulle uusi tapa tarkastella ympäröivää yhteiskuntaa, on täysin mahdollista, että ajatuspolut ja tehdyt valinnat työssäni ovat vain väkivaltaisia yrityksiä yksinkertaistaa monimutkaisia asiakokonaisuuksia. Mutta koska kyseessä on tutkielma, jonka tarkoituksena on juuri opetella akateemisen tutkimuksen tekemistä ja uuden teorian tuottamista, toivon, että lukija osaa ottaa tämän huomioon tuloksia arvioidessaan.

Mikäli jatkan aiheen parissa työskentelyä, on tarpeen syventää ymmärrystä intersektionaalisesta feminismistä sekä erilaisiin vähemmistöihin kohdistuvasta epätasa-arvosta. Jälkikäteen arvioituna olisi ollut tarpeellista myös tutustua paremmin osallistuvan ryhmän taustoihin varsinkin tilanteessa, missä oli tiedossa, että kaikki olivat kotoisin islamilaisista yhteiskunnista.

Koska tavoitteeni oli löytää työskentelytapoja nimenomaan tilanteeseen, jossa tällaista tietoa ei ole, oli asetelma tässä perusteltu, mutta käytännössä en enää pidä perusteltuna asettaa osallistujia asemaan, jossa en olisi selvittänyt edes perusasioita silloin, kun siihen on mahdollisuus.

Jos aihetta tutkisi lisää, olisi kiinnostavaa kehittää työkaluja ja työskentelymalleja samankaltaisen maahanmuuttajaryhmien kanssa pidemmälle ja täten muodostaa osallistavan suunnittelun malli tilanteisiin, jossa yhteinen kieli ja kulttuuri puuttuu. Tällöin kokonaisuus voisi sisältää jonkun todellisen suunnittelutyön lopputuotoksineen, jolloin työn merkitys voisi olla laajempi ja muiden nähtävillä ja hyödynnettävissä. Toisaalta olisi kiinnostavaa testata samoja työkaluja jonkun toisen vähemmistöryhmän kanssa, jonka kohtaamat haasteet olisivat hyvin erilaisia tämän tapauksen osallistujista. Olisi kiinnostavaa tarkastella, sopisiko samat menetelmät myös silloin, vai ovatko ne sopivia vain tässä tietyssä kontekstissa. Yleisesti kiinnostavaa olisi tutkia graafisen suunnittelun muotoiluprosesseja intersektionaalisen feminismiin sekä vallankäytön näkökulmasta. Erityisesti tämän työn ulkopuolelle jäänyt vähemmistöryhmien kuvaaminen representaation näkökulmasta tarjoaa kiinnostavaa pohdittavaa juuri graafiselle suunnittelijalle, joka työssään tuottaa kuvastoa myös ryhmistä, jotka eivät ole suunnittelijayhteisössä edustettuna tai joiden ääni ei pääse kuuluviin.

Kuvaluettelo

Kuvio 1. Aineisto koostui monipuolisesta materiaalista, s. 9

Kuvio 2. Valokuva työpajasta, s. 9

Kuvio 3. Muistiinpanoja osana aineistoa, s. 9

Kuvio 4. Maininnat aineistossa luokiteltuna käytännön työvaiheiden mukaan, s. 11

Kuvio 5. ISO 13407 -standardin mukainen ihmiskeskeisen suunnittelun prosessi, s. 17

Kuvio 6. Oma suunnitteluprosessini tapauksen kontekstissa, s. 19

Kuvio 7. Työpajatyöskentelyssä hyödynnettiin sanakirjoja, s. 20

Kuvio 8. Dixit korttien kuvissa on aina jotain positiivista ja jotain negatiivista, joten kortit auttavat saamaan käsityksen osallistujien senhetkisestä mielentilasta ja asenteesta, s. 21

Kuvio 9. Tuntien aikana järjestettävä kahvitauko on oleellinen osa kielikurssia, s. 22

Kuvio 10. Työpajan harjoituksessa kävi ilmi, että osallistujien päiviin sisältyi lapsen viemistä hoitoon, kaupassakäyntiä perheen ja/tai jonkun suomea osaavan kanssa, kulkemista bussilla Kompassille ja oman perheen parissa olemista., s. 23

Kuvio 11. Kortille kuvattuna tyypillisiä ruokakauppaostoksia, s. 23

Kuvio 12. Suunnitelma, työpaja II, s. 25

Kuvio 13. Varasuunnitelmana testasin ryhmän kanssa suunnittelemani reseptipinkan askartelemista, s. 26

Kuvio 14. Osallistujat kertoivat tarvitsevansa suomea kaupassa, koulussa, liikenteessä, tv:tä katsoessa, nettikirpputoriostoksista sopiessa sekä lääkärissä ja apteekissa. Kaupassakäynti oli yleisin tarve kuudella lapulla., s. 26

Kuvio 15. Parin kanssa tehtävässä harjoituksessa hyödynnettiin erivärisiä lappuja, s. 27

Kuvio 16. Askartelua ensimmäisen työpajan tehtävän parissa, s. 39

Kuvio 17. Väkivallattoman vuorovaikutuksen keskeiset elementit, s. 46

Kuvio 18. Yhteisesti sovitut turvallisen tilan säännöt työpajassa toimimiseen kirjoitettuna taululle, s. 46

Lähteet

Ahmed, W. (2016). Oletko tekemässä antirasistista projektia? Kokoelmassa Lindfors, S. (toim.) *TOISEUS 101 - näkökulmia toiseuteen*. Helsinki. Luettavissa: <http://urbanapa.fi/wp-content/uploads/2012/10/TOISEUS-101-n%C3%A4k%C3%B6kulmia-toiseuteen.pdf>. Luettu: 7.1.2018.

Armstrong, H., Stojmirovic, Z. (2011). *Participate - Designing with user-generated content*. New York: Princeton Architectural Press.

Barnbrook, J., Bell, N., Blauvelt, A., Bockting, H., Boom, I., Levrant de Bretteville, S., Bruinsma, M., Cook, S., van Deursen, L., Dixon, C., Drenttel, W., Dumbar, G., Esterson, S., Frost, V., Garland, K., Glaser, M., Helfand, J., Heller, S., Howard, A., Kalman, T., Keedy, J., Licko, Z., Lupton, E., McCoy, K., Mevis, A., Abbott Miller, J., Poynor, R., Roberts, L., Spiekermann, E., van Toorn, J., Triggs, T., VanderLans, R. & Wilkinson, B. (1999). First things first 2000. Julkaisussa *Eye* no. 33 vol. 9, 1999.

Barcellini, F., Prost, L. & Cerf, M. (2015). *Designers' and users' roles in participatory design: What is actually co-designed by participants?* Luettavissa: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0003687015000228>. Luettu: 7.1.2018.

Bayerle, A. (2018). Feminism 101: What are Safe Spaces? Julkaisussa *FEM Magazine*. 4.4.2018. Luettavissa: <https://femmamagazine.com/feminism-101-what-are-safe-spaces/>. Luettu: 20.11.2019.

Bengts, S. (2015). *The empathy challenge*. Aalto ARTS. Luettavissa: <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/19013>. Luettu: 7.1.2018.

Bennett, A., Eglash, R., Krishnamoorthy, M. & Rarieya, M. (2006). Audience as Co-designer: Participatory Design of HIV/AIDS Awareness and Prevention Posters in Kenya. Teoksessa Bennett, (toim.) *Design studies: Theory and Research in Graphic Design*, s. 179 - 199. Princeton Architectural Press, New York.

Bjögvinsson, E., Ehn, P. & Hillgren, P. (2012). Design Things and Design Thinking: Contemporary Participatory Design Challenges. Julkaisussa *Design Issues*. Volume 28, Numero 3, kesä 2012. Massachusetts Institution of Technology.

Boehnert, J. & Onafuwa, D. (2016). *Design as symbolic Violence: addressing the 'isms' + A Framework for Allies*. School of Arts and Communication, Malmö University. Luettavissa: http://www.decolonisingdesign.com/wp-content/uploads/2017/06/Boehnert_Onafuwa_Design-as-Symbolic-Violence.pdf. Luettu 6.1.2018.

Bordieu, P. (1991). *Language & Symbolic Power*. Polity Press. Cornwall, Iso-Britannia.

Canas, T. (2015). 10 things you need to consider if you are an artist not of the refugee and asylum seeker community looking to work with our community. Sivustolla *RISE Refugees, Survivors and Ex-detainees*. Australia. Luettavissa: <http://riserefugee.org/10-things-you-need-to-consider-if-you-are-an-artist-not-of-the-refugee-and-asylum-seeker-community-looking-to-work-with-our-community/>. Luettu: 24.4.2017.

Chambers, R. (2002). *Participatory Workshops - a sourcebook of 21 sets of ideas & activities*. Earthscan cop. Lontoo.

Chen, S. Y. (2014). Bilingual Advertising in Melbourne Chinatown. Julkaisussa *Journal of International Students*. Vol 4, Issue 4. The University of Hong Kong. Luettavissa: <https://search-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/docview/1642598093?accountid=11989>. Luettu: 7.1.2018.

Clarkson, J., Coleman, R., Hosking, I. & Waller, S. (2007). *Inclusive design toolkit*. Yhdistynyt kuningaskunta: Cambridge 2007.

Cooke, M. (2006). Design Methodologies: Toward a Systematic Approach to Design. Teoksessa Bennett, (toim.) *Design studies: Theory and Research in Graphic Design*, s. 130 - 137. Princeton Architectural Press, New York.

Douranou, M. (2018). Embracing multiculturalism through art based workshops: quantizing qualitative data. Teoksessa *The Lure of Lapland: A handbook of Arctic Art and Design*. Faculty of Art and Design of the University of Lapland. Luettavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902074260> Luettu: 19.11.2019

Dunne, A. & Raby, F. (2013). *Critical Design FAQ*. Luettavissa: <http://www.dunneandraby.co.uk/content/bydandr/13/0>. Luettu: 8.1.2018.

Evenson, S. (2006). Directed storytelling: Interpreting Experience for Design. Teoksessa Bennett, (toim.) *Design studies: Theory and Research in Graphic Design*, s. 231 - 240. Princeton Architectural Press, New York.

Fook, J. (2014). Learning From and Researching (My Own) Experience. Teoksessa Witkin, S., *Narrating Social Work Through Autoethnography*, s. 120 - 140. Columbia University Press, New York.

Friedrich, P., (2011). Miksi yhteissuunnittelu jyrää osallistuvan suunnittelun. Verkkojulkaisussa *Hetki aikaa*, 11.5.2011. Luettavissa: <https://hetkiaikaa.wordpress.com/2011/05/11/miksi-yhteissuunnittelu-jyraa-osallistuvan-suunnittelun/>. Luettu: 9.1.2018.

Garland, K. (1964). *The First Things First Manifesto*. Lontoo.

Givechi, R., Groulx, I. & Woollard, M. (2006). Impact: inspiring graphic design through human behaviors. Teoksessa Bennett, (toim.) *Design studies: Theory and Research in Graphic Design*, s. 306 - 310. Princeton Architectural Press, New York.

- Grier, S. & Johnson, G. (2011).** Targeting without Alienating: Multicultural Advertising and the Subtleties of Targeted Advertising more. Julkaisussa *IDEAS Working Paper Series from RePEc*. St. Louis. Luettavissa Pro Quest -palvelussa: <https://ideas.repec.org/p/dau/papers/123456789-11318.html>. Luettu: 7.1.2018.
- Hannula, M. (2017).** Posiolla paikalliset rakentavat siltaa turvapaikanhakijoiden kanssa keraamiikan avulla. Julkaisussa *Helsingin Sanomat*, 27.8.2017, Kulttuuri. Luettavissa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005341777.html?share=05af19a64fa41a0f1ce0297d8f0a1a48>. Luettu: 6.11.2017.
- Herranen, H., Nykänen, P., Rautaharju, M., Saarikoski, E. & Talja, A. (2017).** *Designer as Feminist -työpaja*, 6. - 7.5.2017. Suomenlinna, Helsinki. Lisätietoja: <http://designerasfeminist.fi/>
- Hirji, F., Karim, H. K. (2009).** Race, Ethnicity, and Intercultural Communication. Julkaisussa *Canadian Journal of Communication*. Toronto.
- Holland, J. (1999).** Ethnic consumer reaction to targeted marketing: A theory of intercultural accommodation. Julkaisussa *Journal of Advertising*. Abingdon. Luettavissa Pro Quest -palvelussa: <http://search.proquest.com.ezproxy.ulapland.fi/docview/236570297/>. Luettu: 7.1.2018.
- Huotari, P., Laitakari-Svärd, I., Koskinen, I. & Laakko, J. (2003).** *Käyttäjäkeskeinen tuotesuunnittelu: käyttäjätiedon keruu, mallintaminen ja arviointi*. Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki.
- Härkönen, E. & Vuontisjärvi, H. (2018).** Towards culturally sustainable projects. Teoksessa *The Lure of Lapland: A handbook of Arctic Art and Design*. Faculty of Art and Design of the University of Lapland. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63664>. Luettu: 19.11.2019
- Inns, T. (2010).** *Designing for the 21st Century, vol. 2. Interdisciplinary Methods and Findings*. Ashgate, Surrey.
- Itkonen, M., Uppa, H. & Hudson, S. (2013).** *Resolutions : responsibility in graphic design*. Median laitos. Aalto University School of Arts, Design and Architecture, Espoo.
- Jokela, P. (2017).** *Taiteilija, aktivisti? Miten taiteella voi vaikuttaa?* Aalto ARTS. Helsinki. Luettavissa: <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/29485>. Luettu: 8.1.2018.
- Kalliopuska, M. & Hiltunen, M. (1995).** *Sosiaaliset taidot*. Painatuskeskus, Helsinki.
- Kantojärvi, P. (2012).** *Fasilitointi luo uutta. Menesty ryhmän vetäjänä*. 2. painos. Talentum. BALTO print, Liettua.
- Kartastenpää, T. (2016).** Feministinen puolue edustaa uutta feminismiä, joka joidenkin feministien mielestä pettää naiset. Mistä kaikessa on kyse?. Julkaisussa *Image*. Luettavissa: <http://www.image.fi/image-lehti/feministinen-puolue-edustaa-uutta-feminismia-joka-joidenkin-feministien-mielesta-pettaa>. Luettu: 6.11.2017.
- Kauppila, R. (2005).** *Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille*. 3. painos. Bookwell Oy. Juva 2011.

- Keltikangas-Järvinen, L. (2010).** *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. 2. Painos. WSOY. Helsinki.
- Koistinen, S-M. (2018.) Finding, sharing, creating, implementing - participatory design process. Teoksessa: *The Lure of Lapland: A handbook of Arctic Art and Design*. Faculty of Art and Design of the University of Lapland. Luettavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902074253> Luettu: 19.11.2019.
- Kendall, F. (2013).** *Understanding White Privilege. Creating Pathways to Authentic Relationships Across Race*. 2. painos. Routledge. Englanti.
- Koski, R. (2010).** *Ideapakka Oy*. Lisätietoja: <https://ideapakka.fi/blogi/super-oivalluttaja-reetta-koski/> Luettu: 12.1.2018.
- Latvala, J. (2015).** Hyväntahtoiset suomalaiset rodullistavat vahingossa – ja siksi rasismista pitää puhua. Palvelussa *YleX uutiset*. Kotimaa. Luettavissa: https://yle.fi/ylex/uutiset/hyvantahtoiset_suomalaiset_rodullistavat_vahingossa_ja_siksi_rasismista_pitaa_puhua/3-8540351. Luettu 7.1.2018.
- Lindfors, S. (2016).** *TOISEUS 101 - näkökulmia toiseuteen*. Helsinki. Luettavissa: <http://urbanapa.fi/wp-content/uploads/2012/10/TOISEUS-101-n%C3%A4k%C3%B6kulmia-toiseuteen.pdf>. Luettu: 7.1.2018.
- Lundmark, S. (2016).** *Designing for Online Youth Counselling. Empowerment through Design and Participation*. Uppsala universitet, Uppsala. Luettavissa: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1037495/FULLTEXT01.pdf>. Luettu: 1.2.2017
- Lykke, N. (2010).** *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. Routledge Sociology, New York.
- Mackenzie, C. & Stoljar, N. (2000).** *Relational Autonomy: Feminist Perspectives on Autonomy, Agency, and the Social Self*. Oxford University Press.
- McCarthy, C., Crichlow, W., Dimitriadis, G. & Dolby, N. (2005).** *Race, Identity and Representation in Education*. Routledge International.
- McCoy, K. (1995).** Graphic Design in a Multicultural World. Teoksessa Bennett, A. (toim.) *Design Studies: Theory and Research in Graphic Design*, s. 202 - 203. Princeton Architectural press, New York.
- McRobbie, A. (1995).** Notes on 'What Not to Wear' and post-feminist symbolic violence. Teoksessa Adkins, L. & Skeggs, B. (toim.) *Feminism after Bordieu*, s. 99 - 110. Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Miettinen, S. (2011).** *Palvelumuotoilu - Uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen*. Teknologiainfo Teknova Oy. Helsinki.
- Morrow, R. & Brown, D. (1994).** *Critical Theory and Methodology. Contemporary Social Theory*. 3. painos. Sage Publications, Inc., Yhdysvallat.

Muhammed, H. (2011). *Yhtä erilaiset. Islam ja suomalainen kulttuuri*. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki.

Nussbaumer, L. (2012). *Inclusive Design. A universal need*. Fairchild Books, Yhdysvallat.

Papanek, V. (1985). *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change*. Academy Chicago, Chicago.

Pater, R. (2016). "Treating the refugee crisis as a design problem is problematic". Sivustolla *Dezeen*, 21.4.2016. Luettavissa: <https://www.dezeen.com/2016/04/21/ruben-pater-opinion-what-design-can-do-refugee-crisis-problematic-design/> . Luettu: 23.11.2017.

Payne, M. (1997). *Modern social work theory*. Lyceum, Chicago.

Prado de O. Martens, L. (2014) *Privilege and Oppression: Towards a Feminist Speculative Design*. Universität der Künste Berlin.

PROMEQ-hanke, (2017). *Tavoitteet*. Luettavissa: <http://www.promeq.fi/FI/PROMEQ/Tavoitteet>. Luettu: 6.11.2017.

Pääkkönen, I. (2016). *Taidesilta - Kysymyksiä kohtaamisesta ja dialogista kahdessa maassa toteutetun taidekasvatuskokeilun kontekstissa*. Aalto ARTS, Helsinki. Luettavissa: <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/22075>. Luettu 8.1.2018.

Ronkainen, S. (2006). Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, M. (toim.): *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus*, s. 531 - 550. Talentum, Helsinki.

Rosenberg, M. (2001). *Myötäelämisen taito. Johdatus väkivallattomaan vuorovaikutukseen*. Dialogia Oy, Suomi.

Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. (2010). Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, J. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin : I, Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, s. 190-191. PS-kustannus, Jyväskylä.

Scott Jones, J. & Watt, S. (2010). *Ethnography in social practice*. Routledge, Oxon.

Sherin, A. (2013). *Sustainable Thinking. Ethical approaches to design and design management*. Bloomsbury Publishing, Lontoo.

Talja, A. (2019). *Pohdintoja feminismistä, yhteenkuuluvuudesta ja harjoittamisesta muotoilun kontekstissa*. Aalto ARTS, Helsinki. Luettavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201911106210>. Luettu: 19.11.2019.

Thurén, J. (2018). 9 keinoa olla hyvä valkoinen liittolainen. Verkojulkaisussa *Ruskeat tytöt*, 5.1.2018. Luettavissa: <https://www.ruskeattytot.fi/rtmedia/hyvavalkoinenliittolainen>. Luettu: 8.1.2018.

Tuhiwai Smith, L. (1999). *Decolonizing Methodologies*. University of Otago Press, Dunedin.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisäl-
lönanalyysi*. 6. uud. laitos. Tammi, Helsinki.

Tuominen-Halomo, A. (2017). Sunniva Drake teki kirjastoista maahanmuuttajien olohuo-
neita – ”Vastustus ei minua hetkauta”. Julkaisussa *Länsiväylä*, 2.3.2017. Puheenaihe.
Luettavissa: [http://www.lansivayla.fi/artikkeli/491718-sunniva-drake-teki-kirjas-
toista-maahanmuuttajien-olohuoneita-vastustus-ei-minua](http://www.lansivayla.fi/artikkeli/491718-sunniva-drake-teki-kirjas-
toista-maahanmuuttajien-olohuoneita-vastustus-ei-minua) . Luettu: 3.3.2017.

Vitikka, T. (2017). *Monikulttuurista väkivaltatyötä tekemässä – Intersektionaalisten tekijöiden
huomioiminen maahanmuuttajanaisten parissa tehtävässä turvakotityössä*. Lapin Yliopisto.
Rovaniemi. Luettavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201706201233>. Luettu: 1.8.2018.

Wilson, S. & Zamberlan, L. (2015). Design for an Unknown Future:
Amplified Roles for Collaboration, New Design Knowledge, and
Creativity. Julkaisussa *Design Issues*, nro. 31, numero 2/2015.

Witkin, S. (2014). *Narrating Social Work Through Autoethnography*. Columbia University Press, New York.

Liitteet

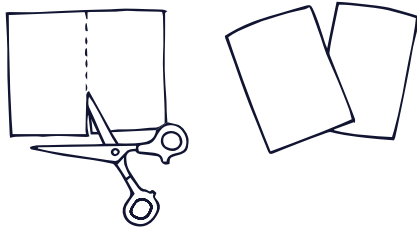
Liite 1. Sanakortit ruokasanojen opiskeluun -ohje

Sanakortit ruokasanojen opiskeluun

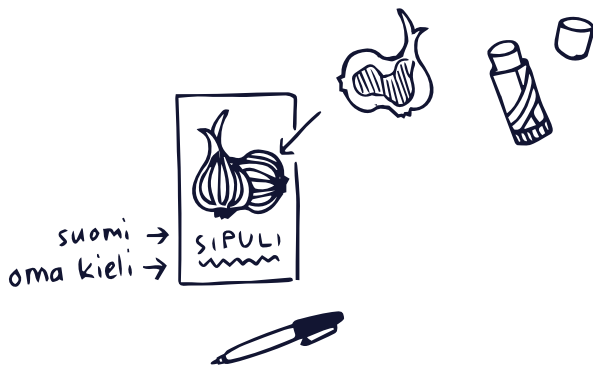
1.

Etsi lehdistä ja mainoksista sellaisia ruokia, joita tarvitset usein. Mikä ruoan nimi on suomeksi?

2.

Leikkaa kartonkiarkit sopivan kokoisiksi korteiksi.

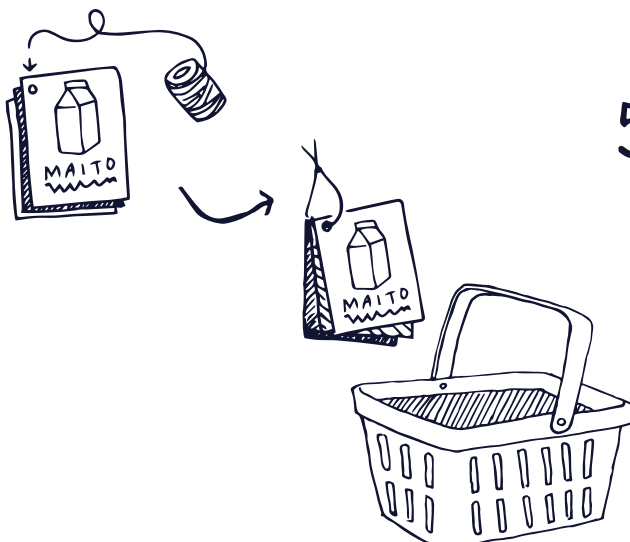
3.

Liimaa ruokien kuvat korteille. Kirjoita korttiin ruoan nimi suomeksi. Kirjoita ruoan nimi omalla kielelläsi.

4.

Tee reikä korttien yläkulmaan.

5.

Pujota nauha reikien läpi ja solmi yhteen.

Ota sanakortit mukaan kauppaan auttamaan ruokien löytämisessä ja sanojen oppimisessa.